

Bağdat Caddesi ve Çevresinde 1965-1973 Yılları Arasında İnşa Edilmiş Apartmanların Cephe Özellikleri

Façade Characteristics of Apartment Buildings Constructed Between 1965-1973 at Bağdat Avenue and its Surroundings

Hale GÖNÜL

EXTENDED ABSTRACT

Bağdat Avenue, which was a summer place on the Anatolian side of Istanbul until the mid-1950s started to transform into a permanent residential district after this date while construction activities accelerated and apartments were built in the region after the Condominium Law was enacted in 1965. The "1/5000 Bostancı Erenköy Zoning Construction Plan" was introduced at the end of 1972, which allows denser and higher construction in parcels except for the ones on the coast and Bağdat Avenue, so apartment designs started to change in the region. For this reason, the apartments built between 1965 and 1973 are regarded as important documents. They bear common characteristic features with their rational forms, large balcony and window openings, flowerpots, railings, sunshades, decorative wall panels, dynamic geometric façade compositions, and similar façade materials. These features emerge as important elements defining the urban character of the region. In this regard, questioning the authentic features, distinguishing them from the contemporaneous apartments in Turkey, and evaluating them in the context of the architectural tendencies of the era become important. The aim of the article emerges as documenting the façade characteristics of the apartments built between 1965 and 1973 at Bağdat Avenue, evaluating their authentic characteristics within the context of world architecture as well as the architecture of Turkey. This evaluation enables to question whether they designate a defined urban identity to their region. Within the scope of the study, 15 buildings were selected and documented with photographs while building data were gathered from the Archives of Kadıköy Municipality. Façade characteristics of the selected apartments were analyzed and compared with the contemporaneous apartments in Turkey to determine the similarities and differences, and they were assessed in the context of the architectural tendencies of the era. The façade characteristics were studied under the titles: building mass features, characteristic architectural elements, and material features. The shaping of the mass and window openings; flowerpots, railings, sunshades, wall panels, and sculptural elements; usage of travertine, marble, wood, and metal; were examined under these headings. The analyses were assisted with figures and similarities as well as differences with other apartments were explained. In addition, the architectural elements were interpreted in relation to the contemporaneous architectural attitudes. The analyses led to the following inferences:

- Contrary to the central districts of Istanbul, these residences have lesser floors as well as wider windows and balconies displaying the summer resort characteristics of the area.
- Although they have common features with other apartments such as rational building mass, wide façade openings, stylized railings, and sculptural elements, they bear distinguishing characteristics such as dynamic compositions, flowerpots, sunshades, artworks, and different materials.
- These authentic features define an architectural language and constitute an urban character.
- Despite their rational planning, as a result of the dynamism and complexity of the façade, excess usage of flowerpots and sunshades, and geometric compositions, it can be assessed that Late Modern principles were adopted while Brutalism is also monitored in a limited sense.
- As the façades bear local elements like travertine cladding, sunshades, and wall panels, a regionalist attitude, which is employed together with universal architectural values, can be observed.

The apartments built between 1965 and 1973 in Bağdat Avenue have dynamic façade compositions despite their rational masses while they bear local components. In this regard, these residences dwell upon assembling local circumstances with universal values and endeavor to make a connection with their place. They distinguish from other apartments with their dynamic façade compositions, employment of travertine and wood, excess usage of flowerpots or sunshades, usage of sculptural elements and artworks, and constitute an architectural pattern indigenous to the region, which makes them an important part of the urban characteristic of Bağdat Avenue. Within this study, it has been aimed to contribute to the literature by documenting the façade characteristics of the apartments constructed between 1965 and 1973 at Bağdat Avenue, which are architectural heritage in danger due to the urban transformation of the region. In addition, the apartments in question have been evaluated together with other examples from Turkey to exhibit their authentic features and have been discussed in the context of global architecture so that an evaluation can be made in terms of the contemporaneous architectural tendencies. These evaluations have been meant to exhibit the importance of these buildings within the architectural context.

Keywords: 1960s residential architecture; 1970s residential architecture; apartment buildings; Bağdat Avenue; façades; late modern architecture; residential architecture.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: 24 Nisan 2020 - Kabul tarihi: 21 Haziran 2021

İletişim: Hale GÖNÜL. **e-posta:** hale.gonul@msgsu.edu.tr

© 2021 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2021 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

ÖZ

1950'li yılların ortalarına kadar İstanbul'un Anadolu yakasında bir sayfiye yeri olan Bağdat Caddesi, bu tarihlerden itibaren daimi ikamet alanı olarak dönüşmeye başlamış ve 1965 yılında çıkarılan Kat Mülkiyeti Kanunu'ndan itibaren inşa faaliyetleri hız kazanarak bölgede çok sayıda apartman tasarlanmıştır. 1972 yılı sonunda yürürlüğe giren ve cadde üzeri ile sahildeki parseller haricindeki alanlarda daha yoğun ve yüksek yapılaşmaya izin veren "1/5000 Bostancı Erenköy Bölgeleme İmar Planı" ile bölgedeki konut tasarımları değişmeye başlamıştır. Bu yüzden, 1965-1973 yılları arasında inşa edilen yapılar, önemli birer belge niteliği taşımaktadır. Bu apartmanlar, rasyonel kütleleri, geniş balkon ve pencere açıklıkları, çiçeklik, balkon parapeti, güneşlik, duvar panosu gibi dekoratif cephe öğeleri, dinamik geometrik cephe kompozisyonları ve benzer malzeme kullanımları ile ortak karakteristik özellikler taşımaktadır. Bu bağlamda makalenin amacı, söz konusu apartman yapılarının cephe özelliklerini belgelemek, özgün karakteristiklerini dönemin dünya ve Türkiye mimarlığı bağlamında değerlendirmek, onları Türkiye'de aynı zaman diliminde tasarlanmış konutlardan ayıran özellikleri ortaya koymak olarak şekillenmiştir. Bu değerlendirme aynı zamanda yapıların mimari tasarımları ile bulundukları bölgeye tanımlı, okunabilir bir kentsel kimlik kazandırıp kazandırmadığını da sorgulamayı sağlayacaktır. Çalışma kapsamında, Bağdat Caddesi bölgesinde 15 adet yapı seçilmiş, bunlar fotoğraflar ile belgelenmiş ve Kadıköy Belediyesi Arşivi'nden yapı bilgileri derlenmiştir. Seçilen apartmanlar, kütle biçimleniş, karakteristik mimari öğeler ve malzeme başlıkları altında incelenerek cephe özellikleri ortaya konulmuştur. Bu özellikler dönemin mimari eğilimleri bağlamında ele alınarak bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: 1960'lar konut mimarisi; 1970'ler konut mimarisi; apartmanlar; Bağdat Caddesi; cepheler; geç modern mimarlık; sivil mimari.

Giriş

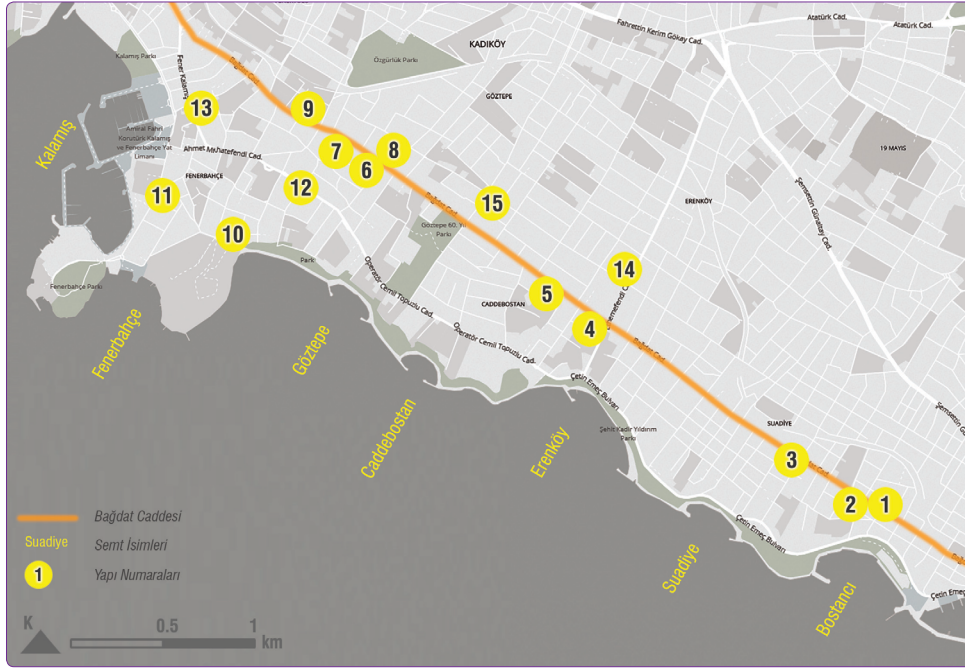
Bağdat Caddesi'nde 1965-1973 yılları arasında inşa edilmiş apartman tipi konutlar, bugün bölgedeki kentsel dönüşüm projeleri neticesinde hızla yitirilmekte olan bir mimari mirastır. Bu yapılar bilhassa cephe özellikleri ile tanımlı bir kentsel doku oluşturdukları için önem teşkil etmektedir. Bu anlamda, söz konusu konutların cephe karakteristiklerini belgelemek ve özelliklerini dünya ve Türkiye mimarlığı bağlamında değerlendirmek ve varsa onları aynı dönemde Türkiye'nin diğer alanlarında inşa edilmiş konutlardan ayıran karakteristik özellikleri ortaya çıkarmak makalenin amacını teşkil etmektedir. Böylece ele alınan yapıların iddia edildiği gibi alana özgü ortak bir kentsel karakter ve doku oluşturup oluşturmadığı da sorgulanabilecektir. Bu nedenle, çalışmada alandan seçilen apartman yapılarının cephe özellikleri analiz edilmiş ve söz konusu dönemdeki Türkiye ve dünya mimarlık bağlamı çerçevesinde tartışılmıştır.

Bağdat Caddesi Konut Dokusu

Kentsel gelişim ve konut tarihi açısından Bağdat Caddesi İstanbul merkez bölgesinden farklı bir gelişme çizgisi izlemiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonu, yirminci yüzyılın başından itibaren Gümüşsuyu, Talimhane, Cihangir, Şişli, Teşvikiye, Nişantaşı, Bomonti gibi semtlerin yanı sıra Anadolu yakasında Kadıköy, Mühürdar ve Moda'da apartman yapıları görülse de (Akpınar ve Uz, 2016) bu tarihlerde Bağdat Caddesi hala büyük araziler içinde ahşap köşklerin yer aldığı bir sayfiye yeridir (Eyice, 1994). 1930'lu yıllarda ise köşklere ait parseller bölünerek buralarda modernist villaların yapımına başlanmıştır (Eyice, 1994). 1950'li yıllara kadar bölgede bu villalarla birlikte Osmanlı döneminden köşkler yer almakta ise de ilerleyen yıllarda yerini daha yoğun bir yapılaşmaya bırakınca bugüne her iki yapı grubundan da sayılı örnek kalmıştır (Yazıcıoğlu, 2001b).

Bağdat Caddesi'nde apartmanlaşma süreci ise İstanbul'un merkez alanından daha geç bir tarihte, 1950'li yılların ortasında başlamıştır. 1952-1954 yıllarında Kadıköy'ün ilk genel planı ile Bağdat Caddesi ve çevresinde üç katlı ve 9.50 kotunda yapılaşmaya izin verilmiştir (Yazıcıoğlu, 2001a). Böylece bölgede az sayıda da olsa 2-3 katlı apartman projelerinin yapımına başlanmıştır ve alanın sayfiye yeri niteliğinden sıyrılıp, daimî bir ikamet alanı haline gelmesinin ilk adımları atılmıştır. Apartman projelerinin hız kazandığı tarih ise 1960'lı yılların ortalarıdır. 1960'lı yılların sonu ile 1970'li yılların başında bölgede çok yoğun bir yapı faaliyeti mevcuttur. Bunda 1965 yılında çıkan 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu kadar,¹ 1970 yılında yapımına başlanıp 1973 yılında açılan Boğaz Köprüsü de önemli bir neden olarak sayılabilir. İki yakanın kara yolu ile birbirine bağlanması bölgenin sayfiye alanı niteliğinden tamamen sıyrılması ve yapılaşmanın yoğunlaşması ile sonuçlanmıştır. 1972 yılı sonunda yürürlüğe giren "1/5000 Bostancı Erenköy Bölgeleme İmar Planı" ile, deniz kıyısı için dört kat ve azami yükseklik 12.50 metre; Bağdat Caddesi'nin üzeri için beş katlı, maksimum yükseklik 15.50 metre olacak şekilde yapılaşmaya izin verilirken, geri kalan parsellerde ayırık nizam ve 1.8 emsale izin verilmiştir (Yazıcıoğlu, 2001a). Bu yeni plan ve köprünün etkisi ile nüfus yoğunlaşmış ve 1965-1973 yılları arasında inşa edilen apartmanların bazıları yıkılarak yerlerini daha yüksek yapılara terk etmiştir (Yazıcıoğlu, 2001b). 1998 yılında bölgedeki emsal 2.07'ye çıkınca bu yık-yap modeli tekrarlanmıştır. 2012 yılında ise kabul edilen 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (Resmî Gazete 28498) ve emsalin 2.07 olduğu Kadıköy'de tanınan %25 ek imarın (Resmî Gazete 28664) etkisi ile çok hızlı bir kentsel dönüşüm süreci başlamıştır. Neticede, bölgede bulunan

¹ Tekeli (1979), Kat Mülkiyeti Kanunu'nun Türkiye'deki apartmanlaşma süreci için kilit önemini vurgulayarak, apartmanlaşma dönemlerini söz konusu kanunun öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmaktadır.

Şekil 1. Çalışılan yapıların konumlarını gösteren harita (harita altlığı <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> sitesinden alınmıştır) (numaralandırılmış yapıların isim ve fotoğrafları için bkz. Tablo 1).

geç modern mimarlık mirası değerli apartman yapıları da bir yok oluş sürecine girmiştir. Bu nedenle, yitirilen kültürel miras ve kentsel bellek bağlamında bu konutları çalışmak da önemli bir konu haline gelmiştir.

Mimarlık Mirası Olarak Bağdat Caddesi'ndeki Apartmanların Önemi

Bağdat Caddesi'nde İstanbul'un merkezi semtlerinden farklı olarak çoğu bahçeli ayırık nizam apartmanlardan oluşan bir doku söz konusudur. Bu kentsel alandaki yapılar geç modernist örnekler olarak bir dönemin konut mimarisini temsil etmesi açısından belge niteliği taşımaktadır. Sey (1998a, s. 34) 1950 sonrası yoğunlaşan apartman inşası ile Türkiye'deki kentlerin "bir örneklediğini" ve "kendilerine has mimari özelliklerinin" yok olduğunu savunmaktadır. Bağdat Caddesi'ndeki yirminci yüzyılın ikinci yarısına ait konutlar, söz konusu "bir örnekleşme"nin dışında kaldığı,² dahası karakteristik cephe düzenleri ile buraya özgü bir mimari tanımladığı için de ayrıca önem arz etmektedir.

Kaybolmakta olan bu mimarlık mirasından, çalışmanın da konusunu oluşturan 1965-1973 yılları arasında inşa edilmiş olanlar, ortak belirli nitelikler taşımaları ve bölgeye özgü karakter göstermeleri bakımından ayrıca öne çıkmaktadır. Bu iki tarihin seçilmesinin nedenleri, caddedeki ko-

nut inşasında iki kırılma noktası olan 1965 yılında çıkan Kat Mülkiyeti Kanunu'nun ve 1972 yılı sonundaki "1/5000 Bostancı Erenköy Bölgeleme İmar Planı"nın arasındaki dönemi kapsamı ve söz konusu dönemde caddedeki yoğun imar faaliyetinin alanın ana mimari karakterini oluşturmasıdır.

Çalışmanın Tanımı

Çalışma kapsamında Bağdat Caddesi'nde, aşağıda belirtilen kriterler ışığında seçilen yapılar üzerinde çalışılmıştır. Tüm apartmanların cephe özelliklerini belgelemek amacıyla fotoğrafları çekilmiş ve haklarında bulunabilen bilgiler Kadıköy Belediyesi arşivinden derlenmiştir (Tablo 1). Yapılan araştırmada çoğu yapının arşivdeki cephe çiziminin inşa edilmiş halinden farklı olduğu görüldüğünden analizler yoğunluklu olarak fotoğraflar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Cephelere karakterini veren kompozisyon ilkeleri, farklı yapı öğeleri ve malzemeler belirtilerek açıklanmış ve cephe karakterleri gerek Türkiye gerekse dünya mimarlığı ile ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir.

Yapıların Seçimi

Çalışma kapsamında, 1965-1973 yılları arasında inşa edilmiş 15 yapı seçilmiştir. Bu yapılardan dokuz tanesi Bağdat Caddesi'nin üzerinde, dördü caddenin güneybatısında Fenerbahçe-Kalamış bölgesinde, ikisi ise caddenin kuzeyinde Göztepe-Cadebostan bölgesindedir (Şekil 1). Yapıların seçiminde yapım yılı birincil etmen olmuş ve alanın tamamına ilişkin bir fikir verebilmesi açısından mümkün olduğunca caddenin farklı bölgelerinden yapı örnekleri seçilmeye çalışılmıştır.

² Görgülü (2016, s. 173), Bağdat Caddesi'nde bu dönemde inşa edilen apartmanları "kaliteli mimarilere sahip", "iyi etüt edilmiş yapılar" olarak değerlendirir ve sözlerine şöyle devam eder;

"Henüz yap-sat döneminde standart plan ve bina tipi ... uygulamasına geçilmemiştir. Bağdat Caddesi apartmanları, cephe malzemeleri, proporsiyonları ve cephe detaylarındaki arayışlarla İstanbul'daki modern apartman türlerinin iyi örneklerini oluşturmaktadır."

Tablo 1. Çalışılan yapıların ön veya karakteristik cephelerinin fotoğrafları ile yapı bilgilerini gösteren tablo (fotoğraflar: Kurtuluş, 2016; yapı bilgileri: Kadıköy Belediyesi Arşivi)

No. Apartman Adı , Yapım Yılı
Müellif (Mimarın bilinmediği durumlarda Mühendis)

Yapıların en özellikli yüzeyleri olan giriş veya cadde cephelerinin fotoğrafları önden ve tüm cepheyi gösterecek şekilde verilmeye çalışılmıştır. Geniş yapılarda veya cephenin büyük kısmının ağaçlar tarafından kapatıldığı durumlarda, mecburen perspektif fotoğrafları kullanılmıştır.

Tabloda kullanılan tüm fotoğraflar Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenen, Hale Gönül yürütücülüğündeki 2016-10 numaralı "Bağdat Caddesi'nde 1950-80 Arası İnşa Edilmiş Modern Mimarlık Mirası Apartmanlar" isimli Proje kapsamında Kaan Kurtuluş tarafından çekilmiştir.

Yapılar ile ilgili bilgiler (yapım yılı, müellifi, vb.) Kadıköy Belediyesi Arşivi'nden edinilmiştir.

3. İnci Apartmanı, 1970
Y. Mimar Muammer Gerekli

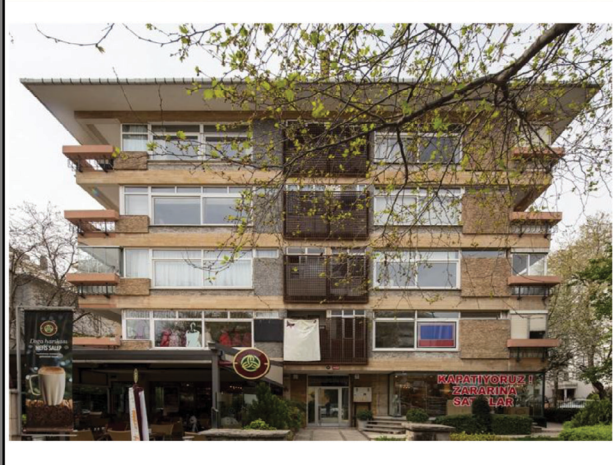
1. Suner Apartmanı, 1973
Y. Mimar Melih Koray ve Y. Mimar Ergin Gömüç

4. Erenköy Palas Apartmanı, 1967
Y. Mimar Melih Koray

2. Hayırlı Apartmanı, 1969
Y. Mimar Ergin Gömüç

5. Renk Apartmanı, 1966
Mimar Erol Ağış ve Uğur İşler

Tablo 1. Çalışılan yapıların ön veya karakteristik cephelerinin fotoğrafları ile yapı bilgilerini gösteren tablo (fotoğraflar: Kurtuluş, 2016; yapı bilgileri: Kadıköy Belediyesi Arşivi) (devamı)

6. Göze Apartmanı, 1969
Y. Müh. Mimar Gayur Tezcanlı

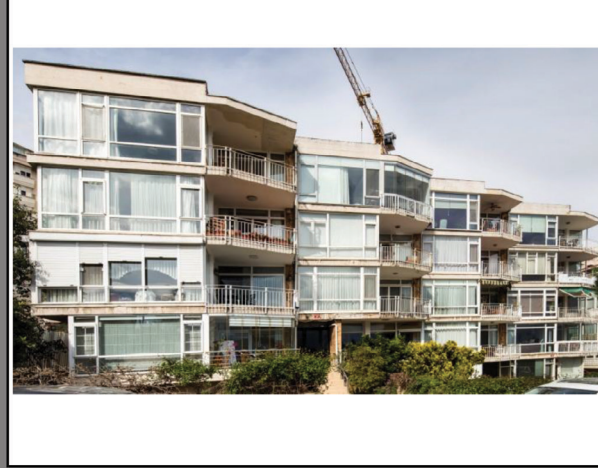
9. Dilman Apartmanı, 1966
Y. Mimar Melih Koray

7. Billur Apartmanı, 1969
Y. Mimar Melih Koray

10. Deniz Sarayı Apartmanı, 1968
Y. Mimar Ayla Aykut

8. Camat Apartmanı, 1973
Y. Mimar Ergin Gömüç ve Y. Mimar Melih Koray

11. Aşıyan Apartmanı, 1969
Y. Mimar Ercümen Ünlü ve Ergun Erşahin

Tablo 1. Çalışılan yapıların ön veya karakteristik cephelerinin fotoğrafları ile yapı bilgilerini gösteren tablo (fotoğraflar: Kurtuluş, 2016; yapı bilgileri: Kadıköy Belediyesi Arşivi) (devamı)

12. Seden Apartmanı, 1967 Y. Mimar Melih Koray 	14. Uzak Apartmanı, 1970 Y. Müh. Mimar Gayur Tezcanlı
13. Mercan Apartmanı, 1972 İnş. Müh. Gündoğdu Aytemür 	15. Çizmecioğlu Apartmanı, 1971 Y. Mimar Ergin Gömüç

Yukarıda da belirtildiği gibi, yapıların seçiminde göz önünde bulundurulmuş ilk kriter inşa tarihidir. Bu tarihlerde bölgede inşa edilen tüm yapıları ayrıntıları ile ele almak makalenin kapsamını aşacağından, üzerinde çalışmak için bölgenin geneli hakkında fikir oluşturabilecek, alandaki farklı karakterleri yansıtan yapılar seçilmiştir. Bu seçimde, boya, malzeme ya da pencere açıklıkları ve balkon parapetleri gibi öğelerin değişimi sonucu cephe karakterini kaybeden yapılar elenmiştir. İkinci kriter, bölgedeki yapıların genel karakteri hakkında farklılıkları da içeren bir fikir oluşturulabilmesi için, tüm karakter özelliklerinden en az bir yapının olmasına dikkat edilerek, aynı ya da çok benzer cephe özelliği gösteren yapıları tek ya da iki örnekle temsil etmek olmuştur. Bu elemelerde yapıların bilgilerine ulaşabilmek ve yapıları belgeleyebilmek

bir seçim kriteri oluşturmuştur. Literatürde ve Kadıköy Belediyesi arşivlerinde yapılan çalışmada yapıların bir kısmı için mimarı ya da tam inşa tarihi gibi bilgiler bulunmamaktadır, dolayısıyla belgeler ile doğrulanamadığından bu tür yapılar elenmiştir. Başka bir önemli kriter yapının görsel olarak belgelenebilmesi, yani fotoğraflanabilmesidir. Yine bu zaman aralığındaki bazı yapılar, doğal engeller ile, örneğin çam gibi yapraklarını her mevsim koruyan ağaçlar ile çevrelenmiş olduğundan cephe fotoğrafı alınamamaktadır, dolayısıyla aynı cephe özelliği gösteren başka yapıların seçkide olmasına dikkat edilerek, bu tip yapılar da elenmiştir. Böylece, alanın farklı bölgelerinden, farklı karakterleri yansıtan ve bu bölge için bir temsil niteliği taşıyan yapılar ile bir seçki oluşturulmuş ve bunlar üzerinde çalışılmıştır.

1960 ve 1970’li Yıllarda Türkiye’de ve Dünyada Mimarlık Ortamı

1960 ve 1970’li yılların Türkiye konut mimarisi elbette dünyadan kopuk olarak düşünülemez. Bu dönemin mimarları, dergiler aracılığı ile uluslararası öncü meslektaşlarının uygulamalarından haberdar oluyor (Bozdoğan ve Akcan, 2012) ve onlardan etkilenecek Batılı kalıplara uygun denemeler yapıyorlardı (Hasol, 2020).

Dünyada bilhassa Venturi ve Rossi’nin kitaplarının yayınlandığı 1966 yılından itibaren, modern mimarlığın kalıplarının dışında uygulamalar ve söylemler söz konusu olmaya başlamıştır (Dostoğlu, 1995). Jencks (1987) bu dönemin mimarlığını “geç modern” ve “postmodern” olmak üzere iki ayrı kategori içinde tanımlar ve geç modernizmin, postmodernizmin aksine, anlamdan çok estetik boyuta, tekil sanatsal biçimlerin ifadesine önem verdiğini söyleyerek, onu “kendi sanatsal dili olan” ve “kendinden referanslı (*self-referential*)” olarak tanımlar (Jencks, 1987, s. 49). Bu tanıma göre geç modernizm, sembolizm ya da tarihselcilik ile bağdaşmaz, pragmatik olduğu halde bazı şeyleri abartıp uçlarda ifade ederek modernist dili korumaya çalışır (Jencks, 1987).

1960 ve 1970’li yıllardaki Türkiye mimarlığı için ise mimarlık kuramcıları neredeyse “çoğulculuk” bağlamında uzlaşır. Dostoğlu (1995) bu anlamda üç ana yaklaşım tanımlar: uluslararası yaklaşımları benimsemek, yerel kültürel kaynaklara yönelmek ve evrensel mimarlık ilkeleri ile ülkeye has şartları birleştirmek. Özellikle son iki yaklaşımda “evrensel/yöresel ikilemine felsefik boyutta cevap arandığı”³ni iddia eder (Dostoğlu, 1995, s. 49).

Konut mimarlığı bağlamında yine aynı ilkelerin benimsendiği kabul edilebilirse de aslında Türkiye’deki bu dönem konutları üzerine çalışmalar sınırlıdır. Örneğin, 2016 yılında konut mimarlığını konu alan geniş kapsamlı bir sergide (Derviş ve ark., 2016) de 1970’li yıllar tek bir yapı ile temsil edilmektedir. Bundaki en büyük etken bilhassa 1970’li yılların konut mimarlığının, sergi tanıtım paftasında da belirtildiği gibi “kişilikten, kimlikten ve iddialı olmaktan korkan, dolayısıyla mimari arayış çabasını da yansıtmayan, yap-satçı, özensiz” olarak değerlendirilmesi olsa gerektir (Derviş ve ark., 2016). Yine de bilhassa Ankara konutları üzerine çok kapsamlı bir çalışma yapılmıştır³ ve İzmir, Denizli, İzmit, Isparta, Gaziantep gibi başka kentler üzerine de daha sınırlı olmakla beraber yeterli perspektif sunan çalışmalar mevcuttur.⁴ Bunun dışında, tekil örnekler sunması bakımından Arkitekt dergileri ve Docomomo_tr sunuşları da son derece verimli bir kaynak oluşturur. Bu sınırlı literatür, Bağdat Caddesi’ndeki konutları Türkiye bağlamında değerlendirirken, belli kentler üzerinden gitme zorunlulu-

4. Erenköy Palas Apartmanı

5. Renk Apartmanı

Şekil 2. Erenköy Palas Apartmanı’nın arka cephesi ve Renk Apartmanı’nın yan cephesi (fotoğraflar: Kurtuluş, 2016).

ğu doğurmakta ise de büyük kent oluşları ile çevre illeri de etkilediği düşünüldüğünde Ankara ve İzmir gibi kentler ile arasındaki benzerlikler ve farklılıkları ortaya koymak için yeterli veriyi sunmaktadır.

Çalışılan literatürden edinilen bilgiler doğrultusunda, dönemin apartman yapılarında rasyonel kütlelerin hakim olduğu, kütlede hareket ya da kırılmalar olduğunda bunun arsanın gerekliliklerinden doğduğu, geniş balkonların bulunduğu,⁵ cephede ifadenin çıkma balkonlar ya da balkon korkulukları ile verildiği, balkon korkuluklarında hem metal hem de beton eleman kullanıldığı ve bunların önemli stilizasyon öğeleri olduğu, zaman zaman düşey ya da yatay yüzeylerde mozaik, BTB (cam mozaik) ya da seramik gibi malzemelerin kullanıldığı, doğal taş gibi elemanların ise daha çok girişlerde kullanıldığı ve çoğunluklu sade cephe kompozisyonlarının tercih edildiği görülmüştür.

Konutların Ortak Karakteristik Özellikleri

Bağdat Caddesi bölgesinde yer alan konutların çoğunluğu ayrıık nizamdadır ve zemin katında ticari birimler bulunan apartmanların haricindeki yapıların çoğu bahçe içinde konumlanacak şekilde tasarlanmıştır (Tablo 1). Konutların hemen hepsinde geniş pencere ve balkonlar yer almaktadır; çoğunlukla cephedeki hareket, pencereler, balkonlar ve diğer mimari öğelerin geometrik kompozisyonu ile sağlanmaktadır. Kütle biçimlenişinde ve cephe detaylarında rasyonel çizgiler ve dik açılar hakimdir.

Genellikle Bağdat Caddesi’ne bakan ön cephelerde daha özenli malzeme kullanılmış, yan ve arka cephelerde ise sade kompozisyonlar tercih edilmiştir (Şekil 2). Yapıların neredeyse tamamında sokak ya da cadde cephesinde simetri gözlenirken, bir kısmında ortada geniş pencereler ve iki yanındaki geniş balkonlar köşelerde simetrik bir şekilde yer almaktadır. Bunun yanında balkonların simetrik

³ Bayraktar, Batuman ve Ayhan, 2014; Bayraktar, 2017.

⁴ Avsan, 2015; Eren, 2014; Güner, 2006; Güner, 2010; Kasapbaşı, 2018; Müştak, 2016; Öçal, 2008; Sormaykan, 2008; Sayar ve Sormaykan Akdur, 2009.

⁵ İnce Güney ve Wineman (2008, s. 641), 20. yüzyıl Ankara apartmanlarında 1990’lı yıllara kadar süren bir “dışa-dönük organizasyon şeması (out-ward-looking configuration)” tanımlar. Bu yargıyı Türkiye’ye genellemek mümkündür ve kütlede bu eğilim, geniş balkonlar ve çoğu zaman da geniş pencereler ile ifadesini bulur.

bir şekilde tüm cepheyi kapladığı Dilman Apartmanı gibi örnekler sayıca az da olsa mevcuttur. Yapıların bir kısmında kırma çatı ve saçak gözlenirken, diğerlerinde çatı parapetler arkasına saklanmıştır (Şekil 2).

Söz konusu genel çerçevenin yanında, konutların kütle biçimlenişlerinde, cephe düzenlerinde ve kullanılan malzemelerde öne çıkan karakteristik özellikler mevcuttur. Bunlar aşağıda “Kütlesel Özellikler”, “Karakteristik Mimari Elemanlar” ve “Malzeme” başlıkları altında ele alınmıştır.

Kütlesel Özellikler

Bölgede dik açılı, rasyonel yapı kütlelerinin kompakt olarak tasarlandığı ve kütlesel parçalanmanın söz konusu olmadığı görülmektedir. Kütlelerin kırılmalar ile hareketlendiği Renk ve Deniz Sarayı gibi apartman yapılarında ise kırılmaların keyfi ya da işlevsel olarak değil, daha ziyade araziye uyma isteği ile biçimlendiği görülür.

Yapıların büyük bir bölümünde hem geniş balkonlar hem de bilhassa ön cephelerinde döşeme hizasına kadar uzanan geniş açıklıklar dikkati çekmektedir. Yapı elemanlarının ve cephe kompozisyonlarının, tıpkı kütle biçimlenişleri gibi rasyonel formda olduğu ve genel olarak dik açılarının kullanıldığı görülmektedir. Mercan Apartmanı ve Renk Apartmanı gibi bilhassa ön cephenin asimetrik olarak tasarlandığı yapı az sayıdadır (Tablo 1).

İncelenen yapıların hepsinde zemin kat haricindeki kat planları tüm katlarda aynı şekilde tekrar edecek biçimde uygulanmıştır, katlarda tekrar eden bu düzen, cephede de ifadesini, bazen yeri değişen balkonlar haricinde, katlar arasında değişmeyen doluluk-boşluk oranları ile bulmaktadır. Bununla birlikte, monotonluğu kırmak adına cepheye hareket katan çiçeklik, balkon korkuluğu, alçı rölyef gibi elemanlar ile asimetrik, hareketli kompozisyonlar elde edilmiştir. Cephenin dinamik biçimlenişinde farklı karakter ve tipte tasarlanmış pencerelerin de öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu dönemde diğer bölgelerdeki konutlarda sıkça rastlanan kat holünün cephede yansıtılması gibi uygulamalara ise ancak Seden Apartmanı gibi az sayıda konutta rastlanır.

Bu sayılan özelliklerden rasyonel kütle biçimlenişi, kompakt tasarım, hareketli kompozisyonların arsaya uyum ile şekillenmesi, özellikle de 1960’lı yılların ortalarından itibaren geniş pencere açıklıkları ve geniş balkonlar söz konusu dönemde Ankara, İzmir, Denizli, İzmit, Gaziantep gibi diğer illerdeki konut yapılarının büyük çoğunluğunda görülmektedir (Avsan, 2015; Bayraktar, Batuman ve Ayhan, 2014; Eren, 2014; Güner, 2006; Kasapbaşı, 2018; Müştak, 2016). Fakat bu kentlerin çoğunda Bağdat Caddesi’ndekilerden daha yalın tasarımların söz konusu olduğu söylenebilir.

Hareketli Cephe Kompozisyonları

Yukarıda da belirtildiği gibi Bağdat Caddesi’ndeki konutlar rasyonel kütlelere sahip olsalar da yapıların bir kısmın-

da cephede çiçeklik, balkon parapetleri, küçük balkonlar ya da güneşlik gibi mimari elemanların şaşırtmalı şekilde yerleştirilmesi ve böylece simetrisinin bozulması ile hareketli kompozisyonlar elde edilmiştir.

Erenköy Palas Apartmanı’nda ve Göze Apartmanı’nda çiçeklikler cepheye şaşırtmalı olarak yerleştirilerek, kompozisyona ritim katılmıştır. Cephe simetrisini bozmak için kullanılan bu elemanların yüzeyden çıkma yapmaları, ayrıca yapı cephesinin plastik etkisini de güçlendirir.

Apartmanlarda cephe hareketi sağlayan diğer bir mimari eleman ise balkonlardır. Erenköy Palas Apartmanı’nda ve Göze Apartmanı’nda balkon parapetleri değişkenlik göstererek cephe hareketini artırır. Göze Apartmanı, Uzay Apartmanı ve Aşıyan Apartmanı’nda ise balkon kompozisyonları katlar arasında şaşırtmalı olarak, birer kat atlanarak tekrarlanmış, böylece cephede ritim sağlanmıştır (Tablo 1). Balkonların bu şekilde kat şaşırtarak uygulanması ile cepheye hareket katılması, Ankara ve İzmit gibi diğer kentlerdeki yapılarda da rastlanan bir uygulamadır.⁶

Renk Apartmanı, planın cepheye yansıması sonucu oluşan asimetrik ön cephesi ile tekil bir örnek olarak öne çıkmaktadır (Tablo 1). Arsanın şekline uymak için yapının kademeli olarak geri çekilmesi ve pencere ve balkonların düzensiz yerleşimi ile diğer cephelerde de aynı asimetri ortaya çıkmıştır (Şekil 2). Ayrıca balkonların döşemeleri kimi yerde genişletilip, kimi yerde içeri çekilerek cephede hareket yaratılmıştır.

Rasyonel cephelere hareket sağlayan başka bir eleman ise güneş kırıcılarıdır. Her ikisi de Melih Koray’ın⁷ yapısı olan Camat Apartmanı ve Dilman Apartmanı’nda güneş kırıcı elemanlar bir ray üzerinde hareket ettirilebilir (Tablo 1). Bu durum güneş kontrolü sağladığı kadar, cepheye dinamizm katmakta ve gün içinde farklılaşabilen bir cephe kompozisyonu oluşturmaktadır.

Böylece görülmektedir ki Bağdat Caddesi’ndeki yapıların önemli bir kısmının planları son derece rasyonel iken, cephelerinde yukarıda sayılan elemanların kullanımı ile işlevsel gereklilikleri aşan, daha karmaşık bir düzen yaratılmıştır. Dünyada 1960’lı yılların sonu, 1970’li yılların başında Lucien Kroll, Ralph Erskine, Richard Meier ve Michael Graves gibi mimarların cephelerinde bu karmaşıklığı, daha da abartılı, neredeyse kolaja varan boyutları ile görmek mümkündür (Şekil 3). Jencks (1977, s. 53), Graves’in konut yapılarını açıklarken, “görsel karmaşıklık (*visual complexity*)” terimini kullanmakta ve onun mimari elemanları ters çevirmek, işlevsel bağlamlarından azade

⁶ Örnek vermek gerekirse; Ankara: 1963 Refikler Apartmanı (Bayraktar, Batuman ve Ayhan, 2014). İzmit: 1965 Evin Apartmanı ve 1964 Saray Apartmanı (Müştak, 2016).

⁷ Camat Apartmanı’nın mimarları Melih Koray ve Ergin Gömüç’tür. Ergin Gömüç, bir süre Melih Koray’ın ofisinde çalışmıştır ve Bağdat Caddesi’nde hem Koray ile beraber hem yalnız çok sayıda yapı tasarlamıştır. Gömüç’ün yapılarının hemen hepsinde Koray’ın mimari duruşunun izlerine rastlanmaktadır.

Smith Evi (mimar: Meier, 1967)

Hanselmann Evi (mimar: Graves, 1971)

Şekil 3. Geometrik öğeler ile hareketli cepheler yaratılan konutlara örnekler: Smith Evi (Frances, t. y.); Hanselmann Evi (Herendeen, t. y.).

olarak uzatmak gibi eylemler ile bu elemanları “öne çıkardığını” söylemektedir. Bağdat Caddesi’ndeki konutlarda da daha küçük hareketlerle de olsa, yapı elemanlarının zaman zaman öne çıkarılarak bir ifade aracı şeklinde kullanıldığı açıktır. Bu yüzden, Jencks’in terimleri ile açıklamak gerekirse, bu dönem konutları kütlelerindeki rasyoneelliğe rağmen, cephelerinde karmaşıklık (*complexity*) sunmaktadır.

Özellikli Cephe Açıklıkları ve Doğramalar

Bağdat Caddesi’ndeki konutlarda bilhassa salon cephelerinde tavandan döşemeye kadar olmak üzere, geniş pen-

cereler görülmektedir. Pencere istinasız olarak dikdörtgen veya kare kesitli ve dik açıdır (Tablo 1).

Bilhassa Melih Koray ve Ergin Gömüç yapılarında sıklıkla rastlanan, dikdörtgen bir pencere ile yüksek kotta kalan yatay bir pencerenin birleştirildiği pencere tipi, bölgede çok rastlanması ile özellikle dikkati çekmektedir (Şekil 4). Hayırlı Apartmanı’nda ve Seden Apartmanı’nda bir örneğine rastlanan bu tipte, pencerenin yüksek olan kısmında hem duvar malzemesi değişmekte hem de duvar bir pano gibi, bina yüzeyinden öne çıkmakta ve yatay açıklık üzerindeki vurguyu artırmaktadır (Şekil 4).

2. Hayırlı Apartmanı

6. Göze Apartmanı

9. Dilman Apartmanı

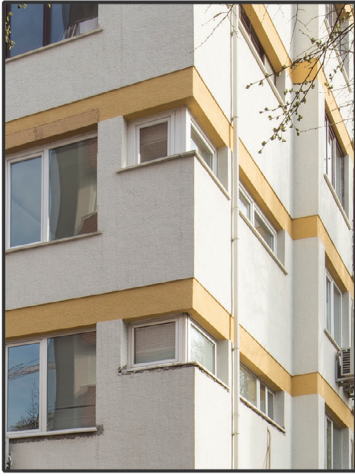

12. Seden Apartmanı

15. Çizmecioğlu Apartmanı

Şekil 4. Yüksek kotta kalan yatay pencerelerin diğer pencereler ile birleşimi (fotoğraflar: Kurtuluş, 2016).

4. Erenköy Palas Apartmanı

12. Seden Apartmanı

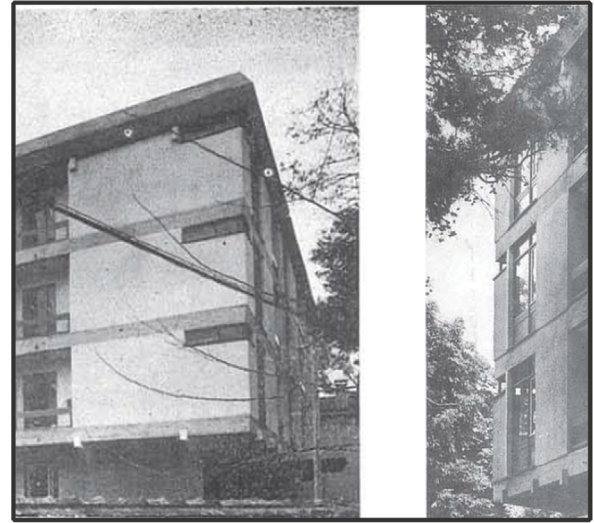
11. Aşıyan Apartmanı

Şekil 5. Bant pencereler ve geometrik kompozisyon oluşturacak şekilde kurgulanmış doğramalar (fotoğraflar: Kurtuluş, 2016).

Göze Apartmanı'nda ve Dilman Apartmanı'nda bu tip pencerenin yan cephelerde kullanıldığı, fakat yüksek olan kısmın altında kalan sathta, bina yüzeyinden herhangi bir farklılaşma olmadığı görülmektedir (Şekil 4). Bu durum aynı tip pencerenin yan cephelerde kullanılıncaya, daha sade tasarlandığını göstermektedir. Çizmecioğlu Apartmanı'nda da bu tip pencerede sath değişmez, fakat bant pencerenin kenarında, bu yapıya özgü olarak dışa doğru çıkma yapan yalancı kirişler kullanılmıştır. Bunun yanında, Aşıyan Apartmanı'nda diğerlerinden farklı olarak, doğramaların geometrik bir kompozisyon oluşturacak şekilde alışıl gelmişin dışında bir üslupta kurgulandığı başka bir pencere tipine rastlanır (Şekil 5).

Yukarıda bahsedilen pencere tiplerinden başka, çalışma kapsamında incelenen yapılardan sadece Erenköy Palas Apartmanı'nda ve Seden Apartmanı'nda mevcut olan, üst kota yerleştirilmiş bant pencerelerden söz edilebilir. Bunlar, modernist bir yapı dili olması bakımından de ayrıca ilgi çekicidir (Şekil 5). Erenköy Palas Apartmanı'nda köşe pencere olarak yer alan bu yapı ögesinin bir benzerine, yine Bağdat Caddesi bölgesinde Çiftelhavuzlar'daki Yapı ve Kredi Bankası İkraniye Apartmanları'nda rastlanır (Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İkraniye Apartmanları Sitesi, 1971b) (Şekil 6).

Aynı dönemde diğer bölgelerdeki apartman yapılarında bant pencere tipine pek sık rastlanmamaktadır, literatürde karşılaşılan tek örnek 1969 tarihli Ankara İş Bankası İkraniye Evleri'ndedir (Bayraktar, Batuman ve Ayhan, 2014; Şumnu, 2014b) (Şekil 7). Yine de aynı dönemde müstakil konutlarda⁸ bu tip pencerelerin varlığı (Şekil 8), apartman

Yapı ve Kredi Bankası İkraniye Apartmanları, Çiftelhavuzlar (1960'ların sonu - 1970'lerin başı)

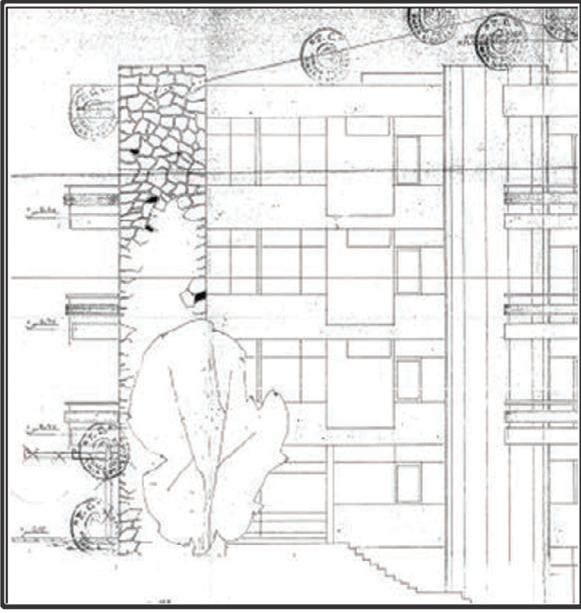
Şekil 6. Çiftelhavuzlar İkraniye Evleri'ndeki köşe bant pencereler (Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İkraniye Apartmanları Sitesi, 1971b).

yapılarında da zaman zaman kullanılmış olabileceğini düşündürür. Buna rağmen, literatürdeki apartmanlarda bu tip bir pencere ile karşılaşılması onların Bağdat Caddesi'ndeki yapılarda daha sık rastlanan bir öge olduğunu düşündürmekte ve böylece bu pencere tipini ayırt edici bir nitelik kılmaktadır.

Karakteristik Mimari Elemanlar

Bağdat Caddesi ve civarındaki apartmanların cepheleğinde yukarıda bahsi geçen çiçeklik ve güneş kırıcıların yanında stilize balkon korkulukları, duvar panoları ve plastik

⁸ Özgür Ailesi Villası (Küçükyalı, mimarı: Muhteşem Giray) ve Orhantepe'de Yazlık Ev (Kartal, mimarı: Ercümen Bigat) örnek verilebilir. Yapılarda hem üst kotta bant pencere hem de başka bir pencereye bitişik bant pencereler bulunmaktadır (Orhantepe'de Bir Yazlık Ev (Kartal), 1966b; Küçükyalı'da İki Villa, 1967) (Şekil 8).

İş Bankası İkrâmiye Evleri, Ankara (1968)
Cephe çizimi (çizen: Varnalı, L.)

Şekil 7. Ankara İş Bankası İkrâmiye Evleri'nde bulunan bant pencere (Şumnu, 2014b, s. 67).

etki yaratan cephe öğeleri ortak mimari elemanlar olarak öne çıkmaktadır.

Çiçeklikler

Cephedeki çiçeklikler, caddedeki apartmanlarda oldukça sık rastlanan bir yapı elemanıdır. Çoğu binada plastik bir yapı ögesi olarak cepheden çıkmalar şeklinde kullanılmıştır. Pencere önlerine veya balkon korkuluklarına takılmış şekilde bulunan çok büyük saksılar ya da üzerine saksı ko-

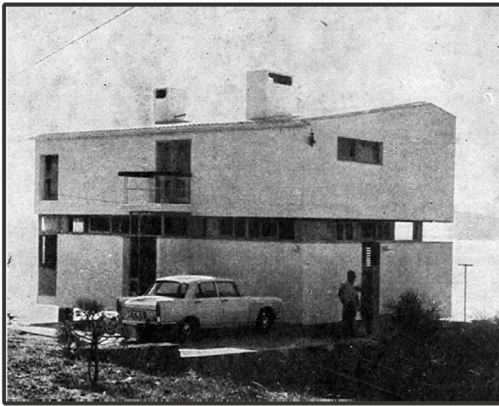
nulmak için tasarlanmış ve çoğunlukla balkon korkuluklarına takılmış yatay yüzeyler olmak üzere iki tür çiçeklik ile karşılaşılmaktadır (Şekil 9).

Suner Apartmanı'nda ve Dilman Apartmanı'nda her iki tip çiçekliğe de rastlanmaktadır (Tablo 1). Traverten kaplı saksılar cephenin ortasında, pencerelerin önünde yatay bir bant şeklinde uzanırken, balkon korkuluklarına takılmış olan yüzeyler saksılar için bir zemin oluşturmaktadır. Bu elemanlar bazen traverten kaplı bazen de Hayırlı Apartmanı'ndaki veya Camat Apartmanı'ndaki gibi boyalıdır (Tablo 1).

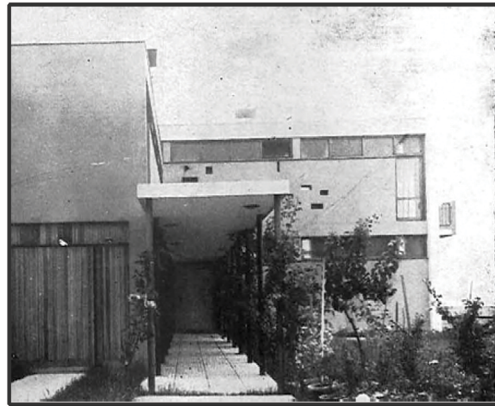
Çiçeklikler sık rastlanır bir eleman olmasına rağmen, her yapıda farklı şekilde tasarlanmış oldukları görülmektedir. Billur Apartmanı'nda çiçeklik pencere ve balkonların önünde sürekli şekilde devam ederek tüm cepheyi bir silme gibi sarar ve yan cephelere devam ederek balkon hizasında son bulur (Tablo 1, Şekil 10). Ön cephenin iki yanında bulunan geniş balkonların yan cephesinden uzanarak yapının köşesinden öne doğru çıkma yapan geniş çiçeklikler ise Dilman Apartmanı, İnci Apartmanı ve Göze Apartmanı'nda bulunmaktadır (Şekil 10).

Birçok apartmanda bu saksılara ön cephede rastlansa da Hayırlı Apartmanı, İnci Apartmanı gibi köşe parsellerde yer alan apartmanlarda bunlar cadde cephesi ile beraber sokağa bakan yan cephelerde de devam etmektedir (Şekil 11). Bu tasarım kararı, çiçekliklerin dekoratif birer öge olarak önemini göstermektedir. Çizmecioğlu Apartmanı ise çiçekliklerin tüm cephelerde aynı tasarımla devam ettiği tek örneği teşkil etmektedir (Şekil 11).

Yapılan araştırmalarda literatürde yer alan diğer illerdeki dönem konutlarının neredeyse hiçbirinde bu tip beton çiçekliklere rastlanmamıştır, bu durum bu yapı elemanlarını özgün kılmaktadır. Bununla beraber, söz konusu çiçeklikler bu konutların özgün karakterini ve sayfiye özelliğini en iyi yansıtan elemanlar olarak sayılabilir.

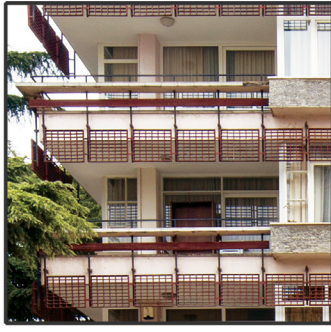

Yazlık Ev, Orhantepe (1960'ların ortası)

Özgür Ailesi Villası, Küçükalya (1965)

Şekil 8. Villa tipi konutlarda bant pencereler [Orhantepe'de Bir Yazlık Ev (Kartal), 1966b, s. 170; Küçükalya'da İki Villa, 1967, s. 10].

1. Suner Apartmanı

6. Göze Apartmanı

12. Seden Apartmanı

4. Erenköy Palas Apartmanı

14. Uzak Apartmanı

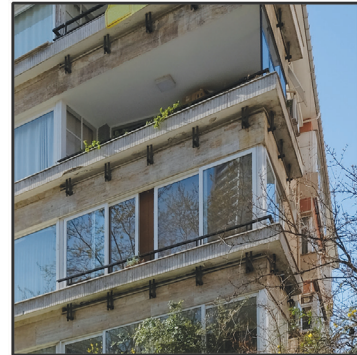
Şekil 9. Çiçeklik ve balkon detayları (fotoğraflar: Kurtuluş, 2016).

3. İnci Apartmanı

6. Göze Apartmanı

7. Billur Apartmanı

9. Dilman Apartmanı

14. Uzak Apartmanı

15. Çizmecioğlu Apartmanı

Şekil 10. Çiçeklik detayları (fotoğraflar: Yapı 3, 6, 7, 9, 15: Kurtuluş, 2016; Yapı 14: Gönül, 2018).

3. Hayırlı Apartmanı

5. İnci Apartmanı

15. Çizmecioğlu Apartmanı

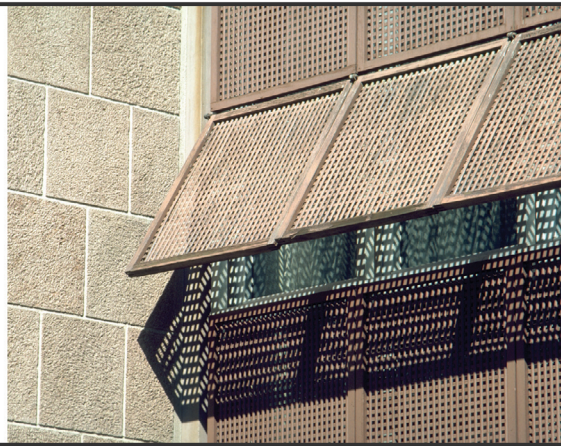
Şekil 11. Hayırlı, İnci ve Çizmecioğlu Apartmanlarının yan cepheleri (fotoğraflar: Kurtuluş, 2016).

Güneş Kırıcılar

Bağdat Caddesi apartmanlarında hem dekoratif hem de işlevsel özellik gösteren başka bir yapı ögesi güneş kırıcı elemanlardır. Modern mimarlığa Le Corbusier tarafından kazandırıldığı, hatta icat edildiği düşünülen (Banham, 1969; Barber, 2012; Tzonis ve Lefaivre, 1997) güneş kırıcılar hem iklime karşı bir hassasiyet hem de bölgesellik ya da yerellik üretimi bağlamında değerlendirilir (Barber, 2012) ve genellikle “Güney Amerika modernizmi” ve “Akdeniz modernizmi” bağlamında yorumlanır (Bozdoğan, 2013; Güner ve Kutlu, 2004). Türkiye’de 1960’lı yıllarda görülen kamu yapılarındaki örneklerinden, İMÇ’deki (1961) geometrik metal elemanlar yerel ile diyalog, Türk Tarih Kurumu’ndaki (1967) ahşap kafes şeklindeki güneş kırıcıları ise bölgesel (rejiyonalist) bağlamında değerlendirilebilir (Şekil 12). Her iki örnekte de mimarlığın yer, iklim ve kültür ile iletişimi söz konusudur ve bu tavır modernizm ile yerel kültürü birleş-

tirme çabası olarak yorumlanabilir. Konut mimarlığındaki kullanımını da yine bu bağlamda değerlendirmek yerinde olacaktır.

Bağdat Caddesi’nde ızgara şeklinde olan ahşap güneş kırıcılar ile bilhassa Melih Koray ve Ergin Gömüç’ün 1966-1973 yılları arasında tasarladığı yapılarda karşılaşılmakta, en erken örneğine Koray’ın Dilman Apartmanı’nda rastlanmaktadır. Apartmanda balkonların tavanında sürekli bir şerit halinde ve balkonların ön tarafına metal bir ray yardımı ile tutturulmuş hareketli panolar şeklinde olmak üzere iki tip güneş kırıcı yer almaktadır (Şekil 13). Mimarın Gömüç ile beraber tasarladığı Suner Apartmanı’nda güneş kırıcı olarak kullanılan ahşap ızgara balkon korkuluklarının demirlerine taşınmış ve küçük panolar halinde cephede sürekli bir yatay bant oluşturulmuştur (Şekil 9, 13). Camat Apartmanı’nda ise farklı bir malzeme ile güneş kontrolü sağlanmış, metal elemanlar ile cepheye tutturulan metal

Türk Tarih Kurumu, Ankara (mimar: Cansever, 1967)

Şekil 12. Türk Tarih Kurumu’ndaki (1967) ahşap güneş kırıcı öğeler (fotoğraflar sırasıyla: Pehlivanoğlu, t.y. ve Little, t.y.). Ağa Han Kültür Vakfı (Aga Khan Trust for Culture) izniyle.

Şekil 13. Güneş kırıcılar (fotoğraflar: Yapı 1: Gönül, 2018; Yapı 8 ve 9: Kurtuluş, 2016).

Şekil 14. Konut yapılarındaki güneş kırıcı öğeler: Ankara (Bayraktar, Batuman ve Ayhan, 2014, s. 186 ve 222) ve Denizli (Avsan, 2015, s. 102) kentlerinden örnekler.

çerçevelere oturtulan renkli dikdörtgen pleksiler ile hareketli güneş kırıcı elemanlar elde edilmiştir (Şekil 13).

Suner Apartmanı, Dilman Apartmanı ve Camat Apartmanı'nda bu elemanlar güney cephede -aynı zamanda da Bağdat Caddesi cephesi- kullanılmıştır. Melih Koray'ın Bağdat Caddesi cephesi kuzey yönüne bakan apartmanı Erenköy Palas Apartmanı ve Billur Apartmanı'nda bu elemanlara arka cephe olan güney cephede rastlanmaz ki bu da mimarın bu elemanları güneş kontrolü için olduğu kadar bir kompozisyon ve prestij ögesi olarak da tasavvur ettiğini kanıtlamaktadır (Şekil 2).

Türkiye'de konut mimarlığında 1950'li yıllardan itibaren kullanılan düşey, beton ya da metal güneş kırıcılara 1960'lı yıllarda Ankara'da daha sık olmak üzere, Denizli, Isparta gibi kentlerde rastlanmaya devam edilir⁹ (Şekil 14). Bunun-

la beraber, ahşap örnekler daha sınırlıdır; yatay ve muhtemelen ahşap gölgelik elemanı ile 1966 tarihli İrfan Küçük Apartmanı'nda (Bayraktar, Batuman ve Ayhan, 2014) (Şekil 14), raylı ve hareket edebilen ahşap güneş kırıcılarla ise 1965-1970 yılları arasına tarihli Ülkümen Apartmanı'nda karşılaşılır (Sözeri Yıldırım ve Oğuz, 2014).

Görülmektedir ki, Bağdat Caddesi'ndeki güneş kırıcılar, diğer kentlerdeki düşey çubuklar halindeki gölgelik elemanlarından farklı bir morfolojidedir ve bu anlamda bölgede bulunan ahşap ızgara güneş kırıcılar ile morfolojik anlamda paralellik kurulabilecek mimari öğeler ile apartman yapılarında değil, bir kamu yapısı olan Turgut Cansever'in Türk Tarih Kurumu'nda (1967) karşılaşılır (Şekil 12). Bu durum, Bağdat Caddesi'ndeki konutlarda kullanılan güneş kırıcıları diğer kentlerdeki muadillerinden ayırması bakımından önemlidir.

Balkon Korkulukları

Türkiye'de ele alınan dönemdeki konutların büyük bir çoğunluğunda balkon korkuluğu bir ifade aracı olarak, hatta çoğu zaman yapıyı diğerlerinden ayıran, onu özgün kılan

⁹ Ankara: 1967 Arzu Apartmanı (Bayraktar, Batuman ve Ayhan, 2014), 1962 Tekdal Apartmanı (Sokullu, 2012) ve 1964 Cinnah Caddesi 94 (Şumnu, 2014a). Denizli: 1968 Mehmet Ertuğrul Apartmanı (Avsan, 2015). Isparta: 1963 Sadettin ve Şefika Uysal Evi (Öçal, 2008) (kentte birden çok yapıda bu tip güneş kırıcılar bulunmaktadır, fakat metinden yılları ve adları anlaşılamamıştır).

Şekil 15. Ahşap ızgara balkon korkulukları (fotoğraflar: Yapı 2 ve 13: Gönül, 2018; Yapı 15: Kurtuluş, 2016).

tek özellik olarak ortaya çıkar (Avsan, 2015; Bayraktar, Batuman ve Ayhan, 2014; Bayraktar, 2017; Güner, 2006; Güner, 2010; Kasapbaşı, 2018; Müştak, 2016; Öçal, 2008; Sayar ve Sormaykan Akdur, 2009; Sormaykan, 2008; Şumnu, 2014b). Bu anlamda metal korkulukların stilize şekilde tek başına ya da beton parapetler ile kullanılması sıkça rastlanan bir uygulamadır¹⁰ ve Türkiye genelinde olduğu gibi, Bağdat Caddesi'ndeki konutlarda da sıkça görülür.

Bölgede 1965-1973 yılları arasında inşa edilen apartmanlarda neredeyse hiç balkonsuz yapı bulunmaması ve bilhassa bazı apartmanlarda cepheye hareket katan tek özelliğin balkon korkulukları olması nedeniyle korkuluklar yapıların cephe karakterinde büyük öneme sahiptir. Erenköy Palas Apartmanı'nda olduğu gibi korkulukların ön cephede daha özenli olarak tasarlandığı ve yan cephelerin sade olarak ele alındığı yapılara bilhassa Bağdat Caddesi üzerinde sıklıkla rastlanmakta ise de Hayırlı Apartmanı'nda olduğu gibi tüm cephelerdeki korkulukların aynı şekilde tasarlandığı yapılar da sayıca az da olsa mevcuttur.

Bilhassa Bağdat Caddesi üzerindeki yapılarda en sık görülen, beton çiçeklikler takılmış metal korkuluklardır (Şekil 5, 6, 7 ve 8). Seden Apartmanı'nda masif yüzeyler, metal ve çiçeklikten oluşan bir korkuluk kompozisyonu ile bu durum daha da sofistike bir tasarım halini almıştır (Şekil 9). Göze Apartmanı ve Uzay Apartmanı'nda ise, balkonun yanındaki pencerenin önünde çiçeklik olarak devam eden parapetler ayrıca ilgi çekicidir (Şekil 9). Bazen Suner Apartmanı'nda olduğu gibi metal korkuluğa saksı konulacak bir yüzey ta-kılmaktadır. Bu yapıda ayrıca korkuluk demirleri uzayarak alt katın gölgelik elemanlarının takılacağı bir yüzey oluşturmaktadır ki yapı bu özelliği ile diğerlerinden ayrılmaktadır (Şekil 9, 13). Diğer illerdeki konut yapılarında da uzayarak

bir gölgelik elemanına dönüşen korkuluklara sıklıkla rastlanırsa da bunlar genelde metal elemanlardan ziyade beton parapetler şeklindedir.¹¹

Bunun yanında bölgede ahşap ızgaraların balkon korkuluğu olarak kullanıldığı yapılara rastlanır. Ergin Gömüç'ün Hayırlı Apartmanı ve Çizmecioğlu Apartmanı böyle iki örnektir. Hayırlı Apartmanı'ndaki ahşap ızgara korkulukların (Şekil 15) normalden fazla olan yükseklikleri onların aynı zamanda güneş kontrol elemanı olarak tasarlandığını düşündürse de elemanların kuzey cephede olmaları bu yargıyı geçersiz kılmaktadır.

Ercümen Ünlü ve Ergun Erşahin tarafından inşa edilen Aşıyan Apartmanı'nda da balkonlarında benzer şekilde ahşap ızgara farklı bir kompozisyon ile balkon korkuluğu olarak kullanılmıştır (Şekil 15). Bu durum, mimarların birbirlerinden etkilendiklerini akla getirmektedir. Ayrıca ızgara biçimli korkuluk elemanlarına, bölgede yapılmış olan daha geç tarihli yapılarda rastlanması (örn. Şekil 16'da görülen 1983 tarihli Yıldırım Sağlıkova tasarımı Yalı Apartmanı), bunların bölgedeki konut dokusuna özgün bir özellik ve kimlik kazandırdığını düşündürür.

Bunun dışında, cadde üzerinden ziyade ara sokaklarda ya da ikincil caddelerde daha çok olmak üzere yapının tamamında metal korkuluklara rastlanan birçok apartman bulunmaktadır (Şekil 17). Örneğin, Deniz Sarayı Apartmanı'nda tüm cephelerde aynı şekilde kullanılan stilize metal korkuluklar yapının ana ifadesini belirlemede önemli bir tasarım elemanı olarak ortaya çıkmaktadır (Şekil 17). Balkon korkuluklarının önemli bir tasarım ögesi olarak öne çıktığı yapılarda neredeyse her yapının korkuluğu kendine özgü bir tasarımdır ve genellikle tüm cephelerde aynı tipte kullanılmıştır. Benzer şekilde Mercan Apartmanı'nın masif elemanlar ile beraber

¹⁰ Örnek vermek gerekirse; Ankara: 1966 Ay Apartmanı, 1967 Arzu Apartmanı ve 1972 Kilis 5 Apartmanı (Bayraktar, Batuman ve Ayhan, 2014). Denizli: 1967 Gazi Ömer Apartmanı ve 1968 Mehmet Ertuğrul Apartmanı (Avsan, 2015). Gaziantep: 1966 Nigâr Açıbay Apartmanı (Kasapbaşı, 2018). İzmit: 1965 Evin Apartmanı ve 1971 Işıl Apartmanı (Müştak, 2016).

¹¹ Örnek vermek gerekirse; Ankara: 1972 Kilis 5 Apartmanı, 1969 Talip Apartmanı (Bayraktar, Batuman ve Ayhan, 2014). İzmir: 1960lar-1970ler, Koza Apartmanı (Güner, 2010). Muğla: 1965-70 arası, Ülkümen Apartmanı (Sözeri Yıldırım ve Oğuz, 2014).

Yalı Apartmanı, Suadiye (1983)

Şekil 16. Bağdat Caddesi'nde 1980'li yıllarda rastlanmaya devam edilen ızgara biçimli korkuluklar (fotoğraf: Kurtuluş, 2016).

10. Deniz Sarayı Apartmanı

13. Mercan Apartmanı

Şekil 17. Metal korkuluklar (fotoğraflar: Kurtuluş, 2016).

kullanılan stilize metal korkulukları da cephe kompozisyonunun önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Şekil 17).

Duvar Panoları

Yapıların bir kısmında cephede alçı rölyef, seramik ya da mozaik panoların süsleme elemanı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bilhassa 1960'lı yıllarda kamu yapılarında, panoların süsleme elemanı olarak kullanılması oldukça yaygındır¹² ve dönemin konut yapılarında da benzer uygu-

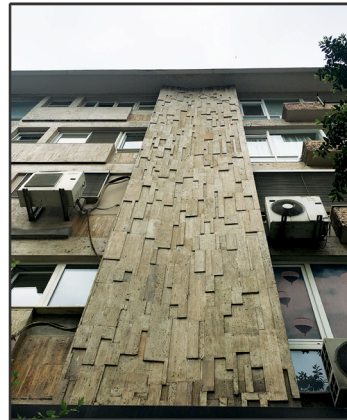
¹² 1965 tarihli Karaköy Aksu İşhanı'nda yer alan Bedri Rahmi Eyüpoğlu imzalı seramik ve mozaikler (Yemenicioğlu Negir ve Korkmaz, 2019), 1969 tarihli Haluk Baysal tasarımı Vakko Merter fabrikasında yer alan Bedri Rahmi Eyüpoğlu, Jale Yilmabaşar ve Nevzat Yüzbaşıoğlu imzalı duvar panoları (Vakko Turistik Elişi..., 1970c), 1961 tarihli İMÇ'de yer alan Füreya Koral, Sadi İren imzalı seramik, ve Bedri Rahmi Eyüpoğlu, Eren Eyüpoğlu, Nedim Günsür imzalı mozaik panolar, bunlar arasında en önemlileri olarak sayılabilir (Yavuz, 2020).

lamaların görülmesi şaşırtıcı değildir. Apartman yapılarında mozaik pano uygulamasının en erken örneklerinden biri 4. Levent Toplu Konutları'dır. Kemal Ahmet Aru tarafından 1958 yılında tasarlanmış olan konut bloklarının sağır cephelerine, mimarın isteği doğrultusunda, Bedri Rahmi Eyüpoğlu, Nurullah Berk, Ferruh Başağa, Sabri Berkel, Ercüment Kalmık ve Eren Eyüpoğlu tarafından 23 adet mozaik yapılmıştır (Tulum, 2018; Koçoğlu Uysal, 2019). Bir diğer erken örnek ise Moda'da 1957 yılında Emin Onat tarafından tasarlanmış Marmara Apartmanı'nın giriş holü için Ercüment Kalmık tarafından tasarlanan mozaik panodur (Tulum, 2018).

Bağdat Caddesi'ndeki yapıların bir kısmında da bu uygulamanın devam ettirildiği görülür. İnci Apartmanı'nda ve Uzak Apartmanı'nda düşey bir bant şeklinde, dikdörtgen geometrik kompozisyonlu alçı rölyefler bulunmaktadır (Şekil 18). Aşıyan Apartmanı'nda ise cephedeki seramik panolar ile beraber, yapının girişindeki yolun iki yanında, cephedeki panolar ile uyum içinde olan seramik çiçeklikler yer almaktadır (Şekil 19).

Deniz Sarayı Apartmanı'nın mimari çizimlerinde kuzey cephedeki sağır duvarda bir geometrik bezeme görülür ve üzerinde "BTB duvar ve pano" şeklinde bir not bulunur (Kadıköy Belediyesi Arşivi). Fakat uygulamada bu tasarım belki de maddi imkanlar ya da bilinmeyen başka koşullar sebebiyle gerçekleştirilememiştir.

Yukarıda sayılanlar dışında, bu makalede incelenen yapılar arasında yer almayan iki apartman da cephelerinde bulunan dekoratif öğeler bağlamında söz edilmeye değerdir. Bunlardan ilki olan 1974 tarihli Nusret Akça Apartmanı'nın ön cephesinde kat silmesi hizasında seramik panolar bulunmaktadır (Şekil 19). İkincisi olan Şafak Apartmanı'nda ise ön cephede mozaik pano yer almaktadır (Şekil 19). 1967 tarihli bu yapının cephesinde bulunan K. Kızıl imzalı mozaığın üzerinde tarih olarak 1971 ibaresinin yer alma-

3. İnci Apartmanı

14. Uzak Apartmanı

Şekil 18. Geometrik kompozisyonlu alçı rölyefler (fotoğraflar: Gönül, 2018).

Nusret Akça Apartmanı

11. Aşyan Apartmanı

Şafak Apartmanı

Şekil 19. Seramik ve mozaik uygulamaları (fotoğraflar: N. Akça ve Şafak Apartmanı: Kurtuluş, 2016; Yapı 11: Gönül, 2018).

12. Seden Apartmanı

15. Çizmecioğlu Apartmanı

Şekil 20. Yalancı kirişler (fotoğraflar: Yapı 12: Gönül, 2018; Yapı 15: Kurtuluş, 2016).

sı, belki de bu dekoratif panoların en azından bir kısmının yapılara tasarım esnasından ziyade inşasından sonra tatbik edildiğini düşündürmektedir.

Binalara yerleştirilen sanat eserleri Yavuz (2020, s. 226) tarafından yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren mimarlığa hakim olan “insancılık” yaklaşımının bir yansıması ve modernizme “yöneltilen eleştirilerin üstesinden gelme” konusunda bir araç olarak değerlendirilir, yazara göre bu durum “ortak bir geçmişe ait tanınmış semboller ve işaretler kullanarak toplum ile iletişime girme ve onunla olan bağları yeniden kurma aracı olarak hizmet etmektedir” (Yavuz, 2020, s. 233). Sanat eserlerine yüklenen bu arabulucu tutumla beraber, bu eserlerin bilhassa modern ve rasyonel yapılara yerel bir kimlik kazandırma işlevi bulunduğu da iddia edilebilir.

Bu dönem diğer illerdeki apartman yapılarına bakıldığında, Ankara, İzmir, Denizli gibi illerde az sayıda da olsa siva ile oluşturulmuş geometrik desenler ve kabartmalar görülmektedir.¹³ Fakat yapılan araştırmada diğer kentlerde

eş değer bir mozaik ya da seramik pano ya da sanat eserine rastlanmamıştır. Bu durum, Bağdat Caddesi’ndeki konutların en azından bir bölümünü 4. Levent Evleri ile başlanmış olan geleneğe bağlaması açısından önemlidir.

Plastik Etki Yaratın Elemanlar

Çiçeklikler ve dikdörtgen panoların yanında plastik etki yaratan fakat çiçeklikler kadar sık görülmeyen başka yapı elemanları da mevcuttur. Bunlardan en yaygın olanı cephe- den çıkma yapan yalancı kirişlerdir (Şekil 20).

Çizmecioğlu Apartmanı’nda tüm cephelerde bulunan bu yalancı kirişler çiçekliklerle aynı renktedir, onları tamamlayarak cepheye hareket katarlar (Şekil 20). Seden Apartmanı’nda ise sadece ön cephenin orta aksında bu yalancı kirişlere rastlanmaktadır. Seden Apartmanı’nda ayrıca balkonların yan parapeti de cepheden çıkma etkisi yaratarak dekoratif bir eleman işlevi görmektedirler (Şekil 9). İnci Apartmanı’nda ise, boşluktan geçen kirişler, yine plastik etki yaratarak, yapının cephesine dinamizm katmıştır (Şekil 11). Bugün yerinde olmayan Çiftel-havuzlar’daki Tahincioğlu Apartmanı’nda da betonarme kirişlerin cepheden çıkma yaparak güçlü bir plastik etki

¹³ Ankara’daki apartmanlarda sıvayla yapılmış bezemeler için: (Bayraktar, Batman ve Ayhan, 2014). 1966 Derya Apartmanı, İzmir: cephesinde kabartma bulunmaktadır (Sormaykan, 2008). Denizli’deki apartman cephelerinde sıvayla oluşturulan geometrik desenler için: (Avsan, 2015).

Tahincioğlu Apartmanı,
Çiftelhavuzlar (1970'ler)

Şekil 21. Çiftelhavuzlar Tahincioğlu Apartmanı'ndaki betonarme saçaklar (Tahincioğlu Apartmanları Çiftelhavuzlar, 1976, s. 112).

yaratmış görülmektedir (Tahincioğlu Apartmanları Çiftelhavuzlar, 1976) (Şekil 21).

Dönemin apartman yapıları incelendiğinde, bu tip plastik etki yaratan öğeler ile başka konutlarda da karşılaşılır. Örneğin, İnci Apartmanı'ndakilere benzer boşluktan geçen girişler ile Ankara İş Bankası İkramiye Evleri'nde karşılaşmaktadır (Şumnu, 2014b) (Şekil 22). Aynı dönemde İstanbul'da, tasarımında benzer etkiye sahip yapılar arasında Müşfik Erem'in Merter Kimya-İş Evleri'ni (Ekinci ve Ötkünç, 2015), Haluk Baysal-Melih Birsal'ın Yeşilköy Toplu Konut Sitesi (Mollaahmetoğlu Falay ve Yürekli, 2017) ile Etiler Mülteciler Yurdu'nu (Mülteciler Yurdu, 1970b) ve Ahmet Oral'ın Bebek'te Dupleks Apartmanları'nı (Duplex Apartmanlar, 1971a; Eren, 2014) saymak mümkündür (Şekil 22). Görülmektedir ki, genelde konutlarda plastik etki, çıkma yapan girişler, balkonlar, saçaklar ve zaman zaman da aşağı kata uzayan balkon parapetleri¹⁴ (Şekil 22) ile yakalanır. Bu anlamda, Bağdat Caddesi üzerindeki konutların içerdiği plastik elemanların aynı dönemde İstanbul ve diğer kentlerde bulunan apartman yapıları ile benzer olduğu düşünülebilir.

Bununla beraber gerek Bağdat Caddesi'ndeki gerekse diğer alanlarda bulunan çağdaş yapılardaki bu tip arayışların Brütalizm bağlamında değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Fakat bu konutlarda genelde büyük hareketler ile karşılaşıl-

maz ve hareket plana yansımaya cephe ile sınırlı kalır.¹⁵ Trellick Tower (1972) gibi Brütalist konut yapılarında görülen işlevsel olarak bilhassa sirkülasyon çekirdeklerinin ayrışmasına ya da Robin Hood Gardens'ın (1972) brüt beton cephesindeki gibi malzeme kullanımlarına bu konutlarda rastlanmaz (Şekil 23). Brütalizm ile bağdaşmayacak şekilde plastik etki yaratan elemanların kaplandığı ya da boyandığı bu tasarım tavrı, çağın mimari gerekleri doğrultusunda cephe elemanlarını biçimlendirirken bir yandan da bu elemanları yumuşatma ve yerel kültür ile bağdaştırma çabası olarak da yorumlanabilir.

Malzeme Özellikleri

Bağdat Caddesi civarındaki apartmanlarda cephelerde ağırlıklı kullanılan malzemeler traverten taş kaplamalar ile ahşap ve metal yapı elemanlarıdır. Genelde yapıların caddeye bakan ön yüzlerinde daha özenli malzeme kullanılmıştır. Yapıların çoğunda sıva ve boyalı olan yüzeyler açık renkli ya da beyaz olarak tasarlanmıştır. Kaplama olarak tercih edilen traverten taşlarda kahverengi ve grinin tonlarının ağırlıkta olduğu görülür. Bilhassa çiçekliklerde koyu gri kaplamaya daha sık rastlanmaktadır (Şekil 9, 10, 24).

Traverten ve Mermer Kullanımı

Bilhassa caddeye ve sokağa bakan cephelerde traverten kullanılmış, yan ve arka cepheler sıva ve boya olarak şekillenmiştir (Tablo 1, Şekil 2). Traverten kaplama bazen cephenin genelinde plaklar halinde bazen de çiçeklikler ya da geometrik panolar gibi çıkma yapan elemanlarda küçük taş kaplama şeklinde görülmektedir.

Tüm cephenin plak şeklinde traverten ile kaplandığı yapılar Erenköy Palas Apartmanı ve Göze Apartmanı'dır (Tablo 1). Her iki yapıda da Bağdat Caddesi'ne bakan cephede traverten kullanılmış, yan ve arka cepheler sade bırakılmıştır. Travertenin en yaygın kullanımı ise çiçeklikler ve dikdörtgen panolar gibi cepheden çıkma yapan elemanların üzerini kaplayan, genellikle koyu kahverengi ya da koyu gri küçük taşlar halindedir (Şekil 24). Cepheleri sıva ve boya olan Suner Apartmanı ve Mercan Apartmanı'nda travertenler yalnızca caddeye bakan pencere altındaki çiçekliklerde kullanılmıştır. Aşıyan Apartmanı'nda cephelerdeki düşey bantlarda, Uzun Apartmanı'nda ise balkonların çıkma yapan döşemelerinde traverten kaplamaya rastlanmaktadır. Deniz Sarayı Apartmanı'nda da sadece kütleleri birbirinden ayıran düşey bantlarda, kat silmelerinde ve giriş kapısının yanındaki duvarda kahverengi traverten kaplama görülmektedir. Daha yaygın olanı ise, İnci Apartmanı, Billur Apartmanı, Dilman Apartmanı ve Seden Apartmanı'nda olduğu gibi, cephenin traverten plaklar ile kaplanması ve çiçeklikler ile panolarda küçük traverten taşların kullanılmasıdır.

¹⁵ Bağdat Caddesi'nde 1970'li yılların ikinci yarısında itibaren Brütalizm bağlamında daha cesur örnekler ortaya konulmuştur. Bu bağlamda üretilen iki yapı için (Coşkun ve Ötkünç, 2017; Bağdat Caddesi'nde Dupleks Bir Apartman, 1979).

¹⁴ bkz. dipnot 11.

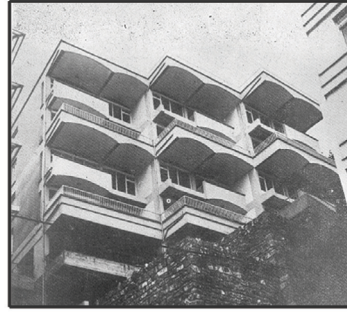
İş Bankası İkraniye Evleri,
Ankara, (1969)

Kimya-İş Evleri, Merter (1973)

Mülteciler Yurdu, Etiler (1960'lar)

Dupleks Apartmanlar, Bebek (1971)

Şekil 22. Konutlarda plastik etki yaratan mimari öğelere örnekler: Ankara (Şumnu, 2014b, s. 66); Merter (Ekinci ve Ötkünç, 2015); Etiler (Mülteciler Yurdu, 1970b, s. 174) ve Bebek (Duplex Apartmanlar, 1971a, s. 13) bölgelerindeki yapılar.

Trellick Tower (mimar: Goldfinger, 1972)

Robin Hood Gardens (mimar: Smithsonlar, 1972)

Şekil 23. Dönemin Brütalist yapılarına örnekler: Trellick Tower (IK's World Trip, 2010) ve Robin Hood Gardens (Levett, 2006).

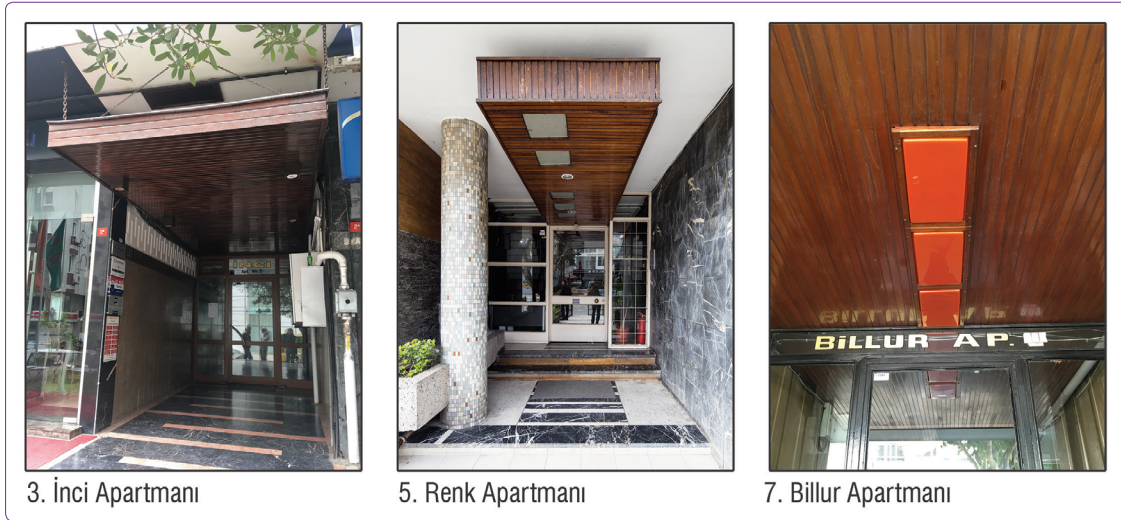
Görüldüğü gibi yapıların çoğunda cephede plak traverten, çıkmalarda ise küçük traverten kullanılma yoluna gidilmiştir. Farklı olarak, Hayırlı Apartmanı'nda ve Çizmecioğlu Apartmanı'nda cephede traverten kullanılırken, çiçeklikler siva ve boya olarak bırakılmıştır. Bağdat Caddesi civarında bugün yerinde olmayan başka yapılarda da cephenin traverten plaklar ile kaplandığı, dönemin mimarlık yayınların-

dan anlaşılmaktadır (Tahincioğlu Apartmanları Çiftelhavuzlar, 1976).

Dönemin mimarisinde, kamu yapılarında doğal taş kullanma eğilimi görülmekte ise de benzer bir tavra sivil mimaride az rastlanır, konutlarda taş kaplama kullanımı genelde giriş holü ile sınırlı kalmaktadır. Literatür araştırmasında sadece, İstanbul'daki bazı yapılarda Bağdat Caddesi'ndeki uygulama-

Şekil 24. Yapılarda traverten kullanımı (fotoğraflar: Gönül, 2018).

Şekil 25. Giriş saçakları (fotoğraflar: Yapı 3 ve 5: Gönül, 2018; Yapı 5: Kurtuluş, 2016).

lara benzer bir şekilde açık renk traverten plaklar ile cephe-
nin kaplandığı görülmüştür.¹⁶ Ankara, Denizli, İzmir, İzmit gibi
diğer kentlerde ise pencere altlarının ya da yatay ve düşey
yüzeylerin kaplamalarında seramik, mozaik ve cam mozaik
(BTB) malzemelerin daha yoğun kullanıldığı görülmektedir.¹⁷
Bağdat Caddesi'nde olduğu gibi bir balkon elemanın küçük
taşlar ile kaplanmasına ise bir tek Milas'taki 1967 tarihli Bos-
tancı Apartmanı'nda rastlanmıştır (Birol Akkurt, 2008).

Bu durumda, bu denli geniş yüzeylerde uygulanan tra-
verten kaplamanın ve bilhassa çiçeklik gibi öğelerin traver-
ten ile kaplanmasının Bağdat Caddesi'ndeki konutlara özgü
olduğu söylenebilir.

¹⁶ 1965 Nişantaşı Günaydın Apartmanı'nın cephelerinde beyaz traverten plak-
lar kullanılmış, pencere üstleri ve araları ise sarı traverten ile kaplanmış
("Günaydın" Apartmanı, 1966a).

¹⁷ Ankara'da pencere altlarındaki mozaik ve seramik kaplamalar için: (Bayrak-
tar, Batuman ve Ayhan, 2014). İzmir'de renkli cam mozaik (BTB) kaplamalar
için: (Sayar ve Sormaykan Akdur, 2009; Güner, 2006). Denizli'deki cam mo-
zaik kaplamalar için: (Avsan, 2015). İzmit'te pencere altlarındaki seramik
kaplamalar için: (Müşak, 2016).

Ahşap Kullanımı

Bölgede bulunan apartmanlarda ahşap malzemenin
kullanımına yoğun olarak balkon parapetlerinde, güneş
kırıcılarda ve lambri kaplama olarak giriş saçaklarında rast-
lanmaktadır.

Suner Apartmanı'nda balkon korkuluklarındaki me-
tal elemanlara tutturulmuş, sürekli bir yatay bant ha-
linde giden ahşap malzemenin yanı sıra, ızgara şeklinde
ahşap güneş kırıcılar mevcuttur (Şekil 9). Erenköy Palas
Apartmanı'nda yine balkon önüne düşey çubuklar şeklin-
de dekoratif ahşaplar yerleştirildiği görülmektedir (Şekil 9).
Dilman Apartmanı'nda ise hem balkon korkuluklarına tut-
turulmuş düşey ahşap çubuklar hem de ızgara şeklindeki
güneş kırıcılar mevcuttur (Şekil 10, 13).

Ahşap ızgaraların metal çerçevelere veya metal korku-
luklara taşıtarak balkon korkuluğu olarak kullanıldığı ya-
pılar ise Hayırlı Apartmanı, Çizmecioğlu Apartmanı, İnci
Apartmanı ve Aşıyan Apartmanı olarak sayılabilir (Şekil 15).

Bölgedeki yapılarda ahşap malzemenin kullanıldığı başka bir alan ise giriş saçaklarıdır. Bazı yapıların girişlerinde saçakların öne doğru çıkma yaptığı ve bunların ahşap lambri ile kaplandığı görülmektedir. İnci Apartmanı, Renk Apartmanı ve Billur Apartmanı'nın giriş saçakları bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Bu dönemde diğer kentlerdeki konutlarda ahşap kullanımı doğramalar dışında oldukça sınırlıdır. Yine bu yüzden, Bağdat Caddesi konutlarında bilhassa balkon korkuluğu ya da güneş kırıcı gibi öğelerde bu malzemenin kullanımı onları dönemin diğer apartman yapılarından ayıracı bir özellik olarak öne çıkar.

Metal Kullanımı

Bağdat Caddesi çevresinde yer alan yapıların neredeyse tümünde, balkon korkuluklarında metal, ahşap ve beton beraber kullanılmıştır. Az sayıda da olsa, Deniz Sarayı Apartmanı'nda olduğu gibi sadece metalden üretilmiş korkuluklara da rastlanmaktadır (Şekil 17). Diğer yapılarda, metal elemanlar ya Mercan Apartmanı'nda olduğu gibi korkuluğun bir bölümünü oluşturmakta ya da Billur Apartmanı, Seden Apartmanı ve Çizmecioğlu Apartmanı'nda

olduğu gibi çiçeklik benzeri diğer elemanları taşımak için kullanılmaktadır (Tablo 1, Şekil 9, 10). Bunun yanında, yukarıda da belirtildiği gibi Suner Apartmanı, Camat Apartmanı ve Dilman Apartmanı'nda güneş kırıcılar da metal öğeler yardımı ile cepheye taşınmaktadır (Şekil 13). Daha önce de belirtildiği gibi, bu dönem konutlarının çoğunda balkon korkuluklarında metal kullanımına rastlanmaktadır ve Bağdat Caddesi'nde de benzer bir uygulamanın sözsü olduğu görülmektedir.

Cephe Özelliklerinin Türkiye ve Dünya Mimarlığı Bağlamında Değerlendirilmesi

Görüldüğü gibi Bağdat Caddesi'nde 1965-1973 yılları arasında inşa edilmiş apartmanlar rasyonel kütle biçimlenişlerinin yanında, büyük pencere açıklıkları, bazen cephe çıkma yapan geniş balkonlar, küçük traverten ve taş cephe kaplamaları, balkon parapetlerindeki çiçeklikler, ahşap ve metal güneş kırıcılar, plastik etki yaratan elemanlar gibi bir takım ortak cephe özellikleri taşımaktadır. Yapıların özellikleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Yapı cephelerinin ortak karakteristik özellikleri

	Kütlesel Özellikler		Karakteristik Mimari Elemanlar					Malzeme Özellikleri		
	hareketli cephe kompozisyonları	özellikli cephe açıklıklar ve doğramalar	çiçeklikler	güneş kırıcılar	balkon korkulukları	duvar panoları	plastik etki yaratan elemanlar	traverten ve mermer kullanımı	ahşap kullanımı	metal kullanımı
1. Suner Apartmanı										
2. Hayırlı Apartmanı										
3. İnci Apartmanı										
4. Erenköy Palas Apartmanı										
5. Renk Apartmanı										
6. Göze Apartmanı										
7. Billur Apartmanı										
8. Camat Apartmanı										
9. Dilman Apartmanı										
10. Deniz Sarayı Apartmanı										
11. Aşıyan Apartmanı										
12. Seden Apartmanı										
13. Mercan Apartmanı										
14. Uzak Apartmanı										
15. Çizmecioğlu Apartmanı										

Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1960'lı yılların ortalarına kadar, Türkiye'deki mimarlık ortamına paralel bir biçimde apartman yapılarında da modernist bir tavır izlenmekte, bu tarihten sonra ise bir akıma bağlı olmayan tekil örneklerin üretildiği görülmektedir (Akpınar ve Uz, 2016; Bozdoğan, 2002; Sey, 1998b). Bu dönemde hala modernist çizgilerin ve rasyonel kütlelerin korunduğu görülse de rasyonalizmin katı çizgisinden sapma (Hasol, 2020) ile daha serbest bir düzen ve mimari tasarımda çeşitlilik söz konusudur. Hasol'un (2020, s. 156) söz konusu dönem için yapmış olduğu Modern mimarlığın "maniyerist evresi" niteliğine paralel biçimde, Bağdat Caddesi'ndeki konutlarda geometrik denemeler ve bazen de çiçeklik gibi yapı öğelerinin abartılarak öne çıkarıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, bölgedeki konutların, geç modernist bir dil ile şekillendiğini söylemek yerinde olacaktır. Jencks'in (1987, s. 48-49) geç modernizmi tanımlarken kullandığı "kendinden referanslı (*self-referential*) olan ve kendi sanatsal dili bulunan, pragmatik olduğu halde bazı şeyleri abartarak ifade ederken modernist dili korumaya çalışan" tavır Bağdat Caddesi'ndeki konutların cephe biçimlenişlerinde son derece belirgin olarak kendini gösterir.

Türkiye mimarlığında 1960'lı yılların başından itibaren farklı form arayışlarının yanında, modernist tavrın yerel kimlik öğeleri ile bağdaştırılmaya çalışıldığı (Dostoğlu, 1995) ve Hasol'un (2020, s. 159) deyiimi ile "rejyonalizm (yöreselcilik) arayışları"nın yoğunlaştığı görülmektedir. Bağdat Caddesi'ndeki örnekler bakıldığında, modernist çizgilerin kütle biçimlenişini etkilediği görülse de traverten kaplamalar, saçaklar, güneş kırıcı, çiçeklik, mozaik ya da seramik panolar gibi dekoratif öğelerin yukarıda bahsedilen yerellik ve çeşitlilik-tekillik kavramları ile bağdaştığı izlenmektedir. Dahası, geniş balkonlar, büyük cephe açıklıkları, bahçeli ayırık nizam düzen gibi öğeler ile buradaki sayfiye karakterini devam ettirmeleri onları yere bağlayan önemli bir tasarım unsuru olarak kayda değerdir. Bu konutlardaki yerellik, romantik bir tavidan uzak olduğu için, Bozdoğan ve Akcan'ın (2012) "aktüel bölgeselcilik (*actual regionalism*)" olarak adlandırdığı kavram ile de örtüşmektedir. Bozdoğan ve Akcan'a (2012, s. 313) göre 1950'li yıllardan itibaren "kültürel özgünlük (*cultural specificity*)" önemsenmeye ve uluslararası üslup homojenliği ve çevreye olan duyarlılığı nedeniyle reddedilmeye başlandığında, onun yerine işlevi ve insanı merkeze koyan bir yaklaşım gelmiş ve tasarımda insan ölçeği, dinamizm ve esneklik önem kazanmıştır. Bu nedenle, "aktüel bölgeselcilik", romantik bir tutumdan ziyade, kültürel köklere referans veren bir yaklaşım olarak tanımlanır ve Bağdat Caddesi'ndeki konutları da bu bağlamda değerlendirmek uygun olacaktır.

Görüldüğü gibi, Bağdat Caddesi'nde 1965-1973 yılları arasında inşa edilen konutların cepheleri, geç modernist bir dil ile şekillenirken bir yandan da yerel öğeler içermekte

ve böylelikle evrensel değerler ile yerel durumları bağdaştırmaktadır. Bu anlamda söz konusu apartmanların, 1960 ve 1970'li yılların gerek dünya gerekse Türkiye sivil mimari ortamındaki eğilimleri yansıtan birer örnek olarak ortaya çıktıkları görülmektedir.

Genel Değerlendirme

Literatürde 1960'lı yılların sonu ile 1970'li yılların başında inşa edilen konut yapıları genelde yap-sat hakimiyetinde üretilen "niteliksiz" ya da "kimliksiz" yapılar olarak değerlendirilmektedir.¹⁸ Fakat, bu önermeye karşılık, Bağdat Caddesi nitelikli tekil örneklerin bir arada olduğu bir kentsel alan olması ve bu örneklerin benzer karakterler taşıması sebebiyle özel bir bölgeyi teşkil etmektedir.

Yapılan analizler neticesinde Bağdat Caddesi'nde 1965-1973 yılları arasında inşa edilen konutların cephe karakteri ile ilgili şu çıkarımlar ortaya konulabilir:

- İstanbul merkez alanlarından (Taksim, Harbiye, Şişli vb.) farklı olarak daha az katlı ve geniş cephe açıklıklarına sahip konutlar bulunmaktadır. Bu durum, başta da belirtildiği gibi buradaki imar kanunları ile ilgili olsa da bölgenin hala sayfiye dokusunu korumasının da bunda etkili olduğu iddia edilebilir. Nitekim İstanbul merkez ilçelere göre daha büyük balkon ve daha geniş pencerelerin söz konusu olması ile bu durumun kütleye yansımaları görülmektedir.¹⁹
- Aynı dönemde diğer bölgelerde yer alan konutlar ile rasyonel kütle biçimleniş, büyük pencere ve balkon açıklıkları ya da balkon korkuluklarının stilizasyonu, plastik etki yaratan elemanların kullanımı gibi ortak özellikler taşır.
- Bölgedeki yapılar diğer alanlardaki apartman yapıları ile ortak özellikler göstermesine rağmen, bilhassa dinamik kompozisyonlar, çiçeklik, güneş kırıcı gibi mimari elemanların ve sanat eserlerinin kullanımı ve malzeme farklılıkları gibi özellikler ile ayrılır.
- Bu farklı cephe özellikleri ile bir mimari dil ve bunun oluşturduğu bir kentsel doku/karakter tanımlar.
- Aynı dönemdeki mimarlık yaklaşımları bağlamında

¹⁸ Batuman (2017, s. 40) 1965-1974 yılları arasındaki dönemi konut üretimi bağlamında "yap-sat hakimiyeti" olarak nitelendirmekte ve bu dönemde üretilen konutlarda "niteliksizleşme" olduğunu iddia etmektedir. Bunun yanında, sayıca az da olsa nitelikli tekil örnekler de rastlandığını eklemektedir. Batuman bu tespiti Ankara konutları için yapsa da aynı iddiayı söz konusu dönemde Türkiye'deki apartman yapılarının büyük kısmı için savunmak mümkündür. Sayar ve Sormaykan Akdur (2009) ise bu dönemi "müteahhit modernizmi" olarak tanımlar ve İzmir konutları için şöyle yazar:

"... bu dönem, herhangi bir mimari kimlik ya da iddia arayışında bulunmayan, hemen her gelir düzeyinde müşteriye sunulan, sıradan bir konut mimarlığının 'yap-satçı apartman estetiğinin' doğuşuna tanıklık etmiştir."

¹⁹ Aynı dönemde İstanbul merkez ilçelerdeki konutlar için: (Eren, 2014; "Emel" Yapı Kooperatifi..., 1965; "Günaydın" Apartmanı, 1966a; Duplex Apartmanlar, 1971a; Mülteciler Yurdu, 1970b; Batur, 1978). Bunun yanında, Bağdat Caddesi gibi o dönemde hala sayfiye özelliğini koruyan İstanbul'un benzer ilçelerinde de konutlarda geniş pencere ve balkonların kullanıldığı görülmektedir; örneğin: (Yeşilyurt'da Bir Apartman, 1970a).

değerlendirildiğinde; geç modern mimarlık ilkelerinin benimsenmiş olduğu görülmektedir. Rasyonel kütlede cephe düzeninde dinamizm ve karmaşa yaratıldığı, çiçeklik ya da güneş kırıcı gibi yapı öğelerinin abartarak kullanıldığı, cephe düzeninin, tarihi ya da sembolik göndermeler yerine, geometrik öğelere dayanırıldığı izlenmektedir. Aynı dönemde dünya mimari ortamında hâkim olan Brütalist ilkelerin de sınırlı olarak benimsenmiş olduğu görülmektedir.

- Geç modernist ilkelerin yanında, traverten kaplamalar, güneş kırıcılar ve sanat eserleri gibi yere özgü öğeler de söz konusu olduğundan, o dönemde Türkiye ve dünya mimarlığında hâkim olan bölgeselcilik ilkelerinin de izlenebildiği görülmektedir. Bölgeselci tutumda tarihi bir yaklaşım söz konusu değildir, yerel, kültürel ve iklimsel öğeler öne çıkmakta ve bunlar evrensel mimarlık değerleri ile beraber kullanılmaktadır.

Böylece, çalışma kapsamında incelenen 1965-1973 yılları arasında Bağdat Caddesi'nde üretilmiş apartmanlar, mimari nitelikleri ve geç modernist konut mirasının bir parçaları olmaları ile korunmaya değer yapılar olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, tanımladıkları ortak özellikler ile bu apartmanlar, bölgenin kentsel karakteristiğinin önemli bir parçasıdır ve Bağdat Caddesi'ne belli bir kimlik kazandıran mimari öğelere sahiptir. Bu nedenle bu yapıların yok olması kentsel kimlik ve bellek açısından da sorunlu bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu yapıların korunması, sosyolojik ve yönetsel çerçeveler kapsamında değerlendirilmesi gereken bütüncül bir alan olsa da bu apartmanların tamamen yok olmadan belgelenmesi ve mimarlık literatürüne kazandırılması da önem arz eder. Bu nedenle, Bağdat Caddesi konutları üzerine yapılan ve ileride yapılacak olan çalışmalar sivil mimarlık mirasının korunması ve değerlendirilmesi bağlamında önem taşımaktadır.

- Bu makale Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiştir (Proje No: 2016-10, Proje Başlığı: Bağdat Caddesi'nde 1950-80 Arası İnşa Edilmiş Modern Mimarlık Mirası Apartmanlar, Yıl: 2016-2018).

Kaynaklar

Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği. (2012, Aralık 15). Resmî Gazete, (28498).

Avsan, D. (2015). 1960-1980 Yılları Arasında Denizli'de Yapılan Apartmanların Tasarım, Uygulama ve Kullanım Aşamalarının Değerlendirilmesi [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Bağdat Caddesi'nde Dupleks Bir Apartman. (1979). *Arkitekt*, (376), 126.

Banham, R. (1969). *Architecture of the Well-Tempered Environment*. University of Chicago Press.

Barber, D. A. (2012). *Le Corbusier, the Brise-Soleil, and the Socio-climatic Project of Modern Architecture, 1929-1963*. Thres-

holds, (40), 21-32.

Batuman, B. (2017). *Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Konut Mimarlığının Gelişimi Üzerine Bir Dönemleme Denemesi*. N. Bayraktar (Ed.), *Sivil Mimari Bellek: Ankara, 1930-1980 içinde* (s. 11- 51). VEKAM Yayınları.

Batur, S. (1978). *Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Valikonağı Sitesi*. *Arkitekt*, (371), 84-90.

Bayraktar, N. (Ed.). (2017). *Sivil Mimari Bellek: Ankara, 1930-1980*. VEKAM Yayınları.

Bayraktar, N, Batuman, B. ve Ayhan E. S. (Ed.). (2014). *Sivil Mimari Bellek: Ankara, 1930-1980, Sergi Kataloğu*. VEKAM Yayınları.

Birol Akkurt, H. (2008). *Modernizmin Periferideki Temsilcileri; Bostancı Apartmanı-Milas*. Docomomo-tr Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları IV. Poster Sunuşları Bildiri Özeti Kitabı içinde (s. 4).

Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*. Metis Yayınları.

Bozdoğan, S. (2013). *Modern Mimarlık ve Tropik Coğrafyalar, Mimarlık*, (372), 36-46.

Bozdoğan, S. ve Akcan, E. (Ed.). (2012). *Turkey: Modern Architectures in History*. Reaktion Books.

Coşkun, B. S. ve Ötkünç, A. (2017). *İstanbul'da Brütalist Bir Yapı: Maruf Önal'ın Kaplanlı Apartmanı*. *Mimarlık*, (397), 36-42.

Derviş, P. (koordinatör). Sorguç, C. (Küratör). Oykut, C., Ereğ, C., Önduygu, D. C., Tezgör, H., Ergün, İ., Akpınar, İ. ve Uz, F. (Katılımcılar). (31 Mart 2016 - 26 Haziran 2016). *Vitra Çağdaş Mimarlık Dizisi: Geç Olmadan Eve Dön: Konutun Serüveni Üzerine Bir Sergi [Sergi]*. İstanbul Modern Sanatlar Müzesi.

Dostoğlu, N. T. (1995). *Modern Sonrası Mimarlık Anlayışları*. *Mimarlık*, (263), 46-50.

Duplex Apartmanlar. (1971a). *Arkitekt*, (341), 13-14.

Ekinci, S. ve Ötkünç, A. (19 Aralık 2015). *İstanbul Kimya-İş Evleri [Poster Oturumu Sunumu]*. Docomomo-tr Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları XI. Poster Sunuşları, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Bolu, Türkiye.

"Emel" Yapı Kooperatifi Blok Apartmanı. (1965). *Arkitekt*, (319), 63-64.

Eren, T. (2014). *İstanbul'daki Çok Katlı Konut Yapılarında Mekan-sal Değişim Sürecinin Analizi [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]*. İstanbul Kültür Üniversitesi.

Eyice, S. (1994). *Bağdat Caddesi*. N. Akbayar, E. Işın, N. Sakaoğlu (Ed.), *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde* (s. 528-531). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Görgülü, T. (2016). *Apartman Tipolojisinde Geçmişten Bugüne; Kira Apartmanından "Rezidans'a" Geçiş*. TUBA-KED, (14), 165-178.

"Günaydın" Apartmanı (Nişantaşı). (1966a). *Arkitekt*, (322), 65-73.

Güner, D. (2006). *İzmir'de Modern Konut Mimarlığı 1950-2006*. *Planlama*, (3), 123-142.

Güner, D. (2010). *İzmir Koza Apartmanı*. Docomomo-tr Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları VI. Poster Sunuşları Bildiri Özeti Kitabı içinde (s. 65).

Güner, D. ve Kutlu, H. G. (2004). *Akdeniz Modernizm'inin Kurucu Öğesi olarak Güneş Kırıcılar*. Docomomo-tr Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları Poster Sunuşları Bildiri Özeti Kitabı içinde (s.1).

- Hasol, D. (2020). 20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı. YEM Yayın.
- İnce Güney, Y. ve Wineman, J. (2008). The Evolving Design of 20th-century Apartments in Ankara. *Environment and Planning B: Planning and Design*, (35), 627 – 646.
- Jencks, C. (1977). *The Language of Postmodern Architecture*. Rizzoli.
- Jencks, C. (1987). Postmodern and Late Modern: The Essential Definitions. *Chicago Review*, 35(4), 31-58.
- Kadıköy Belediyesi Arşivi, Kadıköy, İstanbul, Türkiye.
- Kasapbaşı, E. (2018). Gaziantep 1960-1980 Dönemi Kent Konutu Mekan Kurgusunun Analizi [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi] Çukurova Üniversitesi.
- Koçoğlu Uysal, Z. (2019). İstanbul Kent Dokusunda 20. Yüzyıl Mimarlığına Ait Bir Örnek; 4. Levent Toplu Konutları ve Korunmasına Yönelik Öneriler [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Küçükyalı'da İki Villa. (1967). *Arkitekt*, (325), 8-11.
- Mollaahmetoğlu Falay, A. İ. ve Yürekli, K. F. (2017). Baysal-Birsel: Yeşilköy Konut Sitesi, Arredamento Mimarlık, (313), 112-119.
- Mültəciler Yurdu. (1970b). *Arkitekt*, (340), 174.
- Müştak, S. (2016). Cumhuriyet'ten Günümüze Türkiye'de Apartman Tasarımında Geleneksel Mimarinin İzleri: İzmit Demiryolu Caddesi Örneği [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Orhantepe'de Bir Yazlık Ev (Kartal). (1966b). *Arkitekt*, (324), 169-172.
- Öçal, H. (2008). Isparta Kent Kimliğinde Modernizmin Yansımaları ve Modernizm Etkisindeki Konut Mimarisi [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2013, Haziran 1). *Resmî Gazete*, (28664).
- Sayar, Y. ve Sormaykan Akdur, T. (2009). İzmir Karşıyaka'da Apartman Tipi Konut Yapılarında Mekânsal ve Morfolojik Dönüşümler: 1950-1980. *Mimarlık*, (349), 85-91.
- Sey, Y. (1998a). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Mimarlık ve Yapı Üretimi. Y. Sey (Ed.), 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık içinde (s. 25-39). Tarih Vakfı Yayınları.
- Sey, Y. (1998b). Cumhuriyet Döneminde Konut. Y. Sey (Ed.), 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık içinde (s. 273-300). Tarih Vakfı Yayınları.
- Sormaykan, T. (2008). 1950'den Günümüze Karşıyaka'da Apartman Tipi Konut Yapılarındaki Mekânsal Değişim ve Dönüşümler [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi] Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Sokullu, S. (2012). Ankara Tekdal Apartmanı. *Docomomo-tr Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları VIII. Poster Sunuşları Bildiri Özeti Kitabı* içinde (s. 14).
- Sözeri Yıldırım, M. Z. ve Oğuz, M. (2014). Muğla Ülkümen Apartmanı. *Docomomo-tr Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları X. Poster Sunuşları Bildiri Özeti Kitabı* içinde (s. 103).
- Şumnu, U. (2014a). Ankara Cinnah Caddesi. 94. *Docomomo-tr Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları X. Poster Sunuşları Bildiri Özeti Kitabı* içinde (s. 62).
- Şumnu, U. (2014b). Ankara'daki (İş Bankası) İkrâmiye Evleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 51-73.
- Tahincioğlu Apartmanları Çiftelhavuzlar. (1976). *Arkitekt*, (363), 112.
- Tekeli, İ. (1979). Türkiye Kentlerinde Apartmanlaşma Sürecinde İki Aşama. *Çevre*, (4), 79.
- Tulum, H. (2018). Mimarlık-Sanat İlişkisi: Levent Mahallesi ve Marmara Apartmanı Örneği. İstanbul 1. Konut Kurultayı içinde (s. 1523-1549). Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Tzonis, A. ve Lefaivre, L. (1997). *Architecture in Europe since 1968, Memory and Invention*. Thames & Hudson.
- Vakko Turistik Elişi Eşarp ve Konfeksiyon Fabrikası. (1970c). *Arkitekt*, (340), 159-166.
- Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İkrâmiye Apartmanları Sitesi. (1971b). *Arkitekt*, (341), 10-12.
- Yavuz, E. (2020). II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'de Mimarlık-Sanat Diyaloğu (ODTÜ 2015 Yılın Doktora Tezi Kalbiye Tansel Yayın Ödülü). ODTÜ Yayıncılık.
- Yazıcıoğlu, Z. (2001a). 1950-1970'lerde İstanbul'da Konut Mimarisi: Bağdat Caddesi Örneği [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi] İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Yazıcıoğlu, Z. (2001b). Bağdat Caddesi'nde Konutun Evrimi. *Mimarist*, (1), 55- 59.
- Yemenicioğlu Negir, E. ve Korkmaz, T. (2019). Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Resim Yüzeyi Olarak Seramik Malzeme. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(42), 853-866.
- Yeşilyurt'da Bir Apartman. (1970a). *Arkitekt*, (337), 23-24.

İnternet Kaynakları

- Akpınar, İ. ve Uz, F. (2016). Türkiye Tasarım Kronolojisi: Konut (Vitra Çağdaş Mimarlık Dizisi Sunar: Geç Olmadan Eve Dön, Konutun Serüveni Üzerine Bir Sergi kapsamında Hazırlanmış Çalışma). http://bizinsanmiyiz.iksv.org/wp-content/uploads/2017/11/konut_tr_opt.pdf.

Görsel Kaynakları

- Frances, S. (t. y.). Smith House [Fotoğraf]. Richard Meier & Partners Architects. <https://www.richardmeier.com/?projects=smith-house-2>.
- Herendeen, G. (t. y.). Hanselmann House [Fotoğraf]. Dwell. <https://www.dwell.com/home/hanselmann-house-b287ce6c/6290648290947469312>.
- IK's World Trip. (2010). Trellick tower [Fotoğraf]. Flickr. <https://www.flickr.com/photos/ikkoskinen/4552525570/in/photolist-7WhSSU-7WhTfb>.
- Levett, J. (2006). Robin Hood Gardens [Fotoğraf]. Flickr. https://www.flickr.com/photos/joseph_beuys_hat/108684756/in/photolist-oWuMx-oWtDE-aB3d2-aB3c7-aB3at-aB3en-aB39M-aB3bj-aB3aL-aB3dS.
- Little, C. (t. y.). Türk Tarih Kurumu [Fotoğraf] (t.y.). Ağa Han Kültür Vakfı [Aga Khan Trust for Culture] Arşivi, Cenevre, İsviçre.
- Pehlivanoğlu, M. (t. y.). Türk Tarih Kurumu [Fotoğraf] (t.y.). Ağa Han Kültür Vakfı [Aga Khan Trust for Culture] Arşivi, Cenevre, İsviçre.